

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE SINIR ÖTESİ GÜVENLİ BÖLGE

RAPOR

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

**TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER
VE
SINIR ÖTESİ GÜVENLİ BÖLGE**

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

Türkiye’deki Suriyeliler ve Sınır Ötesi Güvenli Bölge

Hazırlayanlar

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İRDEM

Öğr. Gör. Ülkü Nur ZENGİN

Arş. Gör. K. Betül Biçen GÖREN

Arş. Gör. Murat UZUN

COPYRIGHT © 2020 Polis Akademisi Başkanlığı

Bu yayının tüm hakları Polis Akademisi’ne aittir. Kurumun izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu rapor 12 Mart 2020 tarihinde Polis Akademisi tarafından düzenlenen “Türkiye’deki Suriyeliler ve Sınır Ötesi Güvenli Bölge İnşa Politikaları” çalıştay katılımcılarının görüşlerinden de yararlanarak hazırlanmıştır. Bu yayının içeriği Polis Akademisi’nin resmî fikirlerini yansıtmamaktadır. Raporda yer alan bilgi ve fikirler hakkındaki sorumluluk tümüyle katılımcılar ve yazar(lar)ın kendi(leri)ne aittir.

Polis Akademisi Yayınları: 97

Rapor No: 40

ISBN: 978-605-7822-43-7

Haziran 2020, Ankara

Tashih: Durmuş BEYAZIT

Tasarım: Erhan ÖRÜN

Sertifika No: 45724

Polis Akademisi Başkanlığı Basım ve Yayın Şube Müdürlüğü

Fatih Sultan Mehmet Bulvarı, No: 218, 06200 Yenimahalle – Ankara

POLİS AKADEMİSİ BAŞKANLIĞI

Göç ve Sınır Güvenliği Araştırma Merkezî Müdürlüğü

Necatibey Caddesi, No: 108, Anıttepe 06400

Çankaya/Ankara/Türkiye

Tel: +90 (312) 4629085-92-93 / +90 (312) 4629075 / +90 (312) 4629035

www.pa.edu.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti	5
Giriş	13
2011 Arap Ayaklanmaları Bağlamında Suriye’deki İç İstikrarsızlığın Ortaya Çıkışı	17
Gönüllü Geri Dönüşler	37
Güvenli Bölge İnşası	53
Sonuç	81

Yönetici Özeti

Bu raporda Türkiye’deki Suriyeliler ve Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyi’nde oluşturmaya çalıştığı güvenli bölge hakkında tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Raporda öncelikle Arap Baharı sürecinin Suriye üzerindeki yansımaları ele alınmakta, akabinde Suriye’deki iç istikrarsızlığın Türkiye üzerindeki yansımalarından hareketle Türkiye’deki Suriyelilerin gönüllü geri dönüşleri ve Türkiye’nin sınır ötesi güvenli bölge inşa politikası tartışılmaktadır.

Bu kapsamda raporda öne çıkan konular şunlardır:

- Suriye, Ortadoğu’da kurulan geç ulus devletlerden biri olması dolayısıyla yapay çizilen sınırlara sahiptir. Toplumsal çatışmaların doğmasına zemin hazırlayabilecek farklı din, mezhep, kültür ve kimlikten insanların bulunduğu heterojen bir yapıdadır.
- Suriye sorununun, iç çatışmadan vekâlet savaşlarına dönüşmesinde küresel ve bölgesel aktörlerin rolü bulunmaktadır. ABD, Rusya ve Çin’in bölgedeki çıkarlarının çatışması Ortadoğu’nun savaş alanına dönüşmesine neden olmaktadır. İran’ın duruma mezhep temelli yaklaşımı ve sahaya insan temini noktasında Esed’i desteklemesi sorunun uzun vadede çözümsüzlüğünün nedenleri arasındadır.
- Çatışmaya müdâhil olan aktörlerin yaratmış olduğu belirleyici jeopolitik ve jeo-ekonomik rekabetin Akdeniz’de meydana gelmesi çatışma riskini artırmaktadır. Böylece yeni bir soğuk savaşın izleri Akdeniz’de görülmeye başlamıştır. Bu savaş bölgesel ve küresel aktörlerin vekâlet savaşlarına dönüşmüştür.

- Batı ülkeleri DEAŞ'ı etkisizleştirmek için YPG-PKK'yi güçlendirmiştir. Örneğin önceden DEAŞ'ın Türkiye sınırında faaliyet yürüttüğü bölgelerin bir kısmı PYD/PKK'nin faaliyet yürüttüğü bölgeler hâline gelmiştir. Ancak bu sadece isim değişikliğinden ibaret olup Türkiye'nin güvenliğine yansımaları açısından bakıldığında bir terör örgütünün yerini bir diğeri almıştır.
- Suriye iç savaşının başlamasıyla oluşan güç boşluğu bölgede terör örgütlerinin ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Böylece Türkiye hem Suriye'deki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansması olarak iç güvenlik sorunuyla hem de sınır ötesi güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.
- Bölgedeki istikrarsızlık ve vekalet savaşının yürütücüleri olan çeşitli aktörlerin varlığı nedeniyle Türkiye'nin Suriye ile ilgili üç temel meselesi olduğu söylenebilir. Bunlar; sınır ötesi güvenlik, terör sorunu ve kitlesel göç hareketliliğidir.
- Suriyelilerin Türkiye'ye göçü akültürasyon ya da asimilasyon odaklı bir süreci değil karşılıklı etkilenmenin olduğu kültürel bir süreci beraberinde getirmiştir.
- Uluslararası hukuka göre göç hareketlerinin yönetimi konusunda kurulan sistem sorumluluğu paylaşmak üzerine kurgulanmış olmasına rağmen, pratikte böyle işlememektedir.
- Türkiye, Suriye'deki iç savaş ve istikrarsızlık nedeniyle Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketlerini hem hukukî sorumluluk hem de insanî güvenlik temelinde kabul ederek açık kapı politikası uygulamıştır.
- Sığınmacı meselesinin çözümünde izlenecek üç politika; i) üçüncü bir ülkeye yerleştirme, ii) bulundukları ülke şartlarıyla sosyal uyumun sağlanması ve iii) gönüllü geri dönüştür.

- Gönüllü geri dönüş; sığınmacı sorunlarının çözümünde diğer iki seçenek olan sosyal uyum ve üçüncü ülkeye yerleştirme seçenekleriyle birlikte ele alınması gereken bir yoldur.
- Bir geri dönüş programının uluslararası bağlamda kabul gören bir şekilde işleyebilmesi için gönüllülük şartının esas alınması, geri dönüşün güvenli olması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir.
- Gönüllü geri dönüş; tam gönüllü geri dönüş, devletlerin planladığı dayatılan geri dönüş ve kendiliğinden gelişen dönüş olmak üzere üç şekilde derecelendirilebilir. Arzu edilen ve sorunsuz gerçekleşecek olan, tam gönüllü geri dönüşün sağlanmasıdır.
- Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla yapılan birçok saha çalışmasında Türkiye'ye göç etmelerinin temel nedeninin ülkelerindeki iç çatışmalardan kaynaklı güvenlik sorunları olduğunu söyleyen sığınmacılar; Suriye'de güvenliğin sağlanmaması hâlinde dönmeyi düşünmediklerini açıkça ifade etmektedirler. Dolayısıyla geri dönüşün ne zaman, çatışmanın hangi evresinde planlandığı da başarıyla yürütülebilmesi için son derece önemlidir.
- Gönüllü geri dönüşler, 22/10/2014 tarihli ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinin 9'uncu bölümünün (Gönüllü Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Çıkış) 42'nci Maddesi ve 29/11/2017 tarihli ve 2017/10 sayılı Bakanlık Genelgesi ile düzenlenmiştir.
- Bayram izni uygulaması ile Suriye uyruklu yabancıların ülkelere bulunan akrabaları ile bayramlaşmaları esas alınmaktadır. Böylelikle daha önce yaşadıkları yerlerdeki yaşam koşullarını ve ülkelerine gönüllü geri dönüş yaptıklarında bu yerlerde güvenli ve yeterli bir şekilde hayatlarını idame ettirip ettiremeyeceklerini görebilmeleri (git, gör, gel, anlat) amaçlanmaktadır.

- Yapılan saha çalışmaları Türkiye’de kalış süresi ile güvenli bölgeye gönüllü geri dönüş isteği arasında negatif korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle sığınmacıların Türkiye’de kalış süresi uzadıkça dönme isteği azalmaktadır.
- Türkiye’nin sınır ötesinde göstermiş olduğu hizmet anlayışı, dünyadaki tek örnektir. Demokratikleşme umutlarıyla başlayan süreç, Ortadoğu’nun en büyük altüst oluşlarından birisini sonuç vermiştir. İlerleyen dönem Türkiye’nin de içinde bulunduğu veya liderlik edeceği bir siyasî sürece gebe dir.
- Uluslararası hukuk bağlamında çatışma bölgelerinde sivillerin korunmasına yönelik olarak belirli bölgeler oluşturma uygulamaları, sadece güvenli bölge adıyla anılmamakta, farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bunların içerisinde “sıhhi kasabalar”, “güvenlik kasabaları”, “güvenli yerler”, “tarafsız bölgeler”, “savunmasız yerler” ve “güvenli bölge” kavramlarının uluslararası sözleşmelerde kullanılan başlıca kavramlar olduğu söylenebilir.
- Yeniden yapılandırma faaliyetlerinde siyasî ortam, ekonomik kapasite, bölgedeki gelişmişlik, kültürel mozaik, psikolojik etkenler veya hukukî kısıtlamalar gibi süreci etkileyen bağımsız ve kontrol dışı etmenler söz konusu olsa da genel olarak mukabele, dönüşüm ve sürdürebilirlik olmak üzere üç safha ile karşılaşmaktadır.
- Türkiye’nin güvenli bölge oluşturtmasındaki temel amacı, kendi sınır güvenliği üzerine önlemler almak, bölgede hayatı normale döndürmek, Suriye üzerinden gelen kitlesel göçü olabildiğince durdurmak ve gönüllü geri dönüşleri olabildiğince sağlamaktır.

- Suriye’de yürütülen güvenli bölge çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için başka uygulama örnekleriyle karşılaştırılması önemlidir. Bu kapsamda Afganistan ve Bosna’da yürütülen yeniden yapılandırma faaliyetleri örnek teşkil etmektedir.
- Afganistan ve Bosna’da yürütülen yeniden yapılandırma faaliyetlerinin farklı ülkelerden aktarılan malî kaynaklarla finanse edildiği görülmektedir. Türkiye ise Suriye’de yaptığı yeniden yapılandırma faaliyetleri için başka ülkelerin kaynaklarını kullanmadan, tek başına sorumluluk üstlenmektedir.
- Türkiye’nin güvenli bölge yönetimi incelendiğinde, bölgedeki yeniden yapılandırma faaliyetleri sırasıyla güvenli ortamın tesis edilmesi; mevcut durumun tespit edilmesi; ihtiyaç yönetimi süreci; acil insanî ihtiyaçlarla ilgili tedbir alınması; altyapı ve yaşam koşullarının geliştirilmesi; çatışma izlerinin giderilmesi; hizmetler; idarî kapasitenin ve uzlaşının teşvik edilmesi; kendi kendine yeterliliğin sağlanması ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesidir.
- Türkiye’nin sorumluluk üstlendiği güvenli bölge, özgün ve durumun gerekleri uyarınca planlanmış bir modeldir.
- Bölgede çatışmalar biter bitmez normalleşme faaliyetleri üç temel alanda başlamıştır: i) yerel meclislerin açılması, ii) güvenliğinin sağlanması ve iii) enkaz kaldırma. Bunun yanında diğer hizmetlerde de normalleşme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.
- Harekât bölgelerinde Türkiye Cumhuriyeti sadece danışmanlık hizmeti yürütmekte olup yönetimle ilgili kararlar yalnızca yerel meclisler tarafından alınmaktadır.
- Bugüne kadar 10.524 Suriye Polisi yetiştirilmiştir. Bu yolla 1990’larda dünyada hâkim olan “peace keeping” (barış sağlama) modelinin yerine Türkiye “peace making” (barış

yapma) modelini etkin bir şekilde hayata geçirmiştir. Kolluk-keşitimi ile ülkelerin kendi kamu düzenini, iç dinamikleri ile sağlaması için kabiliyet kazanmaları amaçlanmıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır ötesi operasyonlarla bölgede gücünü artırmasından önce terörün, baskının, zulmün hüküm sürdüğü, özgürlüklerin kısıtlandığı, hayatın yokluk içinde sürdürülmeye çalışıldığı harekât bölgelerinde, gönüllü geri dönüşlerin de etkisiyle bugün nüfusun katlanarak arttığı, güvenliğin tesis edildiği, eğitim-öğretim hizmetlerinin aksa-madan devam ettiği, ticaretin canlandığı, kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilecek güce eriştiği bir durum hâkimdir.
- Bölgede sürdürülebilir ve kalıcı bir yapılanmanın bölge in-sanı tarafından yürütülebilmesi için neler yapılması gerektiği ile ilgili çalışmalar 5 boyuttan oluşan bir çerçeve ortaya koy-maktadır. Bunlar; i) güvenlik, ii) radikalleşme ile mücadele, iii) gelişim, iv) idarî kapasite ve v) sosyal uzlaşıdır.
- Güvenli bölgenin inşasını, iç güvenlikle ilgili olarak değer-lendirmek gerekirse 2011'den bu yana Suriye'deki istikrar-sızlıkların Türkiye'ye yansımalarını ve sığınmacı baskısını en aza indirmektedir. Dış güvenlik bağlamında ise Türki-ye'nin sınır ötesi güvenliğinin sağlanması ve tehditlerin he-nüz oluşmadan kaynağında çözülmesi açısından önemli bir mekanizmadır.
- Türkiye'ye yönelen kitlesel göç akını Türkiye'nin tek başına mücadele edeceği ve kaldıracağı bir yük değildir.
- Sığınmacı krizinin önlenmesi, Suriye'deki bölgesel istikrar-sızlığın sona erdirilmesi ve yerinde çözümün gerçekleştire-rek, terörden arındırılmış bölgede barış ve istikrarın yeniden hâkim kılınması bağlamında Türkiye sınırında bulunan yüz binlerce Suriyeli için güvenli bölge projesi bir zarurettir.

- Türkiye'nin güvenli bölgeye ve sığınmacılara yönelik tezlerinin başta AB olmak üzere Batılı ülkeler ve bölgesel aktörler tarafından içselleştirilerek kabul edilmesi ve uygulama noktasında Türkiye'ye gerekli desteğin verilmesi elzemdir.

Giriş

Tunus'ta patlak veren ve bütün Arap ülkelerine yayılan halk ayaklanmaları, ortaya çıktığı 2011 yılı itibariyle bir domino etkisi göstererek, hemen hemen bölgedeki tüm ülkeleri etkisi altına almıştır. Arap Baharı olarak bilinen söz konusu süreç yıllardır kadim medeniyetlere ev sahipliği yapan Ortadoğu coğrafyasını çözümü uzun yıllar sürecek bir kaosun merkezî hâline getirmiştir. Kötü yaşam koşullarına, ekonomik sıkıntılara, despotik rejimlere ve siyasal yozlaşmaya tepki olarak doğan protestolardan Suriye de nasibini almıştır. Yıllardır demokrasinin tek parti yönetimine mahkûm edildiği, işsizliğin, yolsuzluğun ve baskının hüküm sürdüğü Suriye'de; Esed rejimi yüzbinlerce Suriyeli'nin hayatını hiçe sayarak ve savaş suçu işleyerek halk üzerindeki şiddetini gün geçtikçe artırmıştır. Suriye'de gerçekleşen iç savaşta farklı çıkarları bulunan aktörler ve vekalet savaşlarının taşeronluğunu yürüten silahlı grupların da müdâhil olması ile Suriye sorunu, bölgesel ve küresel bir sorun hâline dönüştürülmüştür.

Resmî olmayan rakamlara göre on üç milyondan fazla Suriyeli, evini terk etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Suriyeliler dünyada en fazla yerinden edilmiş topluluğu oluşturmuşlardır. Türkiye, Suriye'de çatışmaların başladığı 2011 yılından günümüze kadar sınırlarına dâhil ettiği resmî kayıtlı 3,6 milyon üzerinde Suriyeli ile dünyada en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye insanî değerler ekseninde tarihinden gelen sorumluluk bilinci ile hareket etmiş; iki ülke arasındaki ortak tarih bilinci, ekonomik ve kültürel miras Türkiye'nin göç politikasını şekillendirmiştir. Hemen sınırında yıl-

lardır devam eden güvenlik sorunları ve içeride mücadele ettiği terör örgütlerine rağmen iç istikrarını korumayı başaran Türkiye, aynı zamanda insanlık dramı yaşanan Suriye'de savaştan kaçan milyonlarca sığınmacıya da kapılarını açarak onlar için âdeta güvenli bir liman olmuştur.

Göç hareketinin Türkiye'ye yönelmeye başladığı ilk günden bu yana Türkiye'ye gelen Suriyeliler ile yerli halk arasında uyum odaklı çalışmalar yürütülmüştür. Toplumun geneli için söz konusu olan imkânlar sığınmacıları da kapsayacak şekilde, toplumun tamamının faydalanacağı şekilde olabildiğince yaygın hâle getirilmiştir. Toplumsal değerler bağlamında merhamet ve hoşgörü her zaman Türkiye'nin önceliği olmuş; sığınmacılarla yerli halkın karşılıklı uyumu konusunda ciddi mesafe kat edilmiştir. Ancak başta AB olmak üzere Batılı ülkelerin verdikleri taahhütleri yerine getirmemesi ve göç meselesini sadece Türkiye'nin sorunu olarak değerlendirmesi Türkiye'nin göç yönetme kapasitesini zorlamıştır. Batılı ülkelerin sığınmacıları ülkelerine kabul etmek konusunda izledikleri olumsuz politikanın yanı sıra sığınmacıların yaşadığı kamplara yapmayı taahhüt ettikleri insanî yardımı bile göndermemeleri sürecin Türkiye açısından sosyal ve ekonomik maliyetini daha da artırmıştır. Suriye'den göç edenler için bir alternatif olabilecek Lübnan, Irak ve Ürdün'de yaşanan istikrarsızlıklar da tek umut olarak görülen Türkiye'ye doğru göçleri artıran bir neden olmuştur. İdlib'de yaşanan son gelişmelerden sonra bir milyona yakın insan daha yerinden edilmiş ve göçe zorlanmıştır.

İç ve dış parametrelerdeki değişimlerin sonucunda Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili politikalarda da bir değişim başlamıştır. Bir yandan ülke içindeki Suriyelilerin yerel topluma uyumlarının istikrarlı bir şekilde sağlanması teşvik edilirken; diğer yandan da Kuzey Suriye'de oluşturulacak bir güvenli bölgeye geri dönüşlerinin sağlanacağı vurgulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve son olarak Bahar Kalkanı operasyonları ile Suriye'nin kuzeyindeki bölgeleri terörist unsurlardan temizleyerek burada oluşturulacak güvenli bölgelere sığınmacıların geri dönüşünü mümkün kılacak yeni yaşam alanları oluşturmayı amaçlamıştır.

Bugün gelinen noktada gerek Suriye'nin toprak bütünlüğünün taşeron terör örgütleri eliyle bölünmesinin önüne geçilmesi, gerekse Suriye'deki istikrarsızlıkların ve güvenlik sorunlarının Türkiye'ye yansımalarının minimize edilmesi önem arz etmektedir. Bu minvalde Suriye'nin kuzeyinde bir güvenli bölge oluşturularak Suriye halkının söz konusu güvenli bölgeye geri dönüşünün sağlanması, benimsenmesi gereken yegâne politikadır.

Bahsi geçen hususlardan hareketle bu raporda, öncelikle Arap Baharı sürecinin Suriye üzerindeki yansımaları ve Suriye'deki iç istikrarsızlığın Türkiye üzerindeki etkileri ele alınmakta; akabinde de Türkiye'deki Suriyelilerin gönüllü geri dönüşlerine ve Türkiye'nin sınır ötesi güvenli bölge inşa politikasına yer verilmektedir.

Türkiye; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve son olarak Bahar Kalkanı operasyonları ile Suriye'nin kuzeyindeki bölgeleri terörist unsurlardan temizleyerek burada oluşturulacak güvenli bölgelere sığınmacıların geri dönüşünü mümkün kılacak yeni yaşam alanları oluşturmayı amaçlamıştır.

2011 Arap Ayaklanmaları Bağlamında Suriye'deki İç İstikrarsızlığın Ortaya Çıkışı

Tunus'ta üniversite mezunu Muhammed el-Buazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan ateşin kıvılcımları bütün Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır. Bölgede meydana gelen çatışmaların temel nedenini anlayabilmek için bölgenin tarihsel arka planı ve bu çatışmada rol alan aktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Ortadoğu'da kurulan pek çok devletin geç oluşan ulus devlet olmaları nedeniyle ulusal birliklerini tamamlamadıkları görülmektedir. Bunun yanında Suriye gibi ülkelerde yönetici zümrenin otoriter ve halkın sorunlarını görmezden gelen tutumu, öncelikli olarak toplumsal çatışmanın içeriden kaynaklı nedenleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca sömürge altındaki dönemden kalma uygulamalar, heterojen yapıyı derinleştirmekte ve mezhep temelli çatışmanın dinamiklerini oluşturmaktadır.

Suriye'de yaşanan sorunların iç çatışmadan vekâlet savaşlarına dönüşmesinde küresel ve bölgesel aktörlerin rolü bulunmaktadır. ABD, Rusya ve Çin'in bölgedeki çıkarlarının çatışması Ortadoğu'nun savaş alanına dönüşmesine neden olmaktadır. İran'ın duruma mezhep temelli yaklaşımı ve sahaya insan temini noktasında Esed'i desteklemesi sorunun ileriye dönük çözümsüzlüğünün nedenleri arasında sayılmaktadır.

Ortadoğu'da etkin bir güç olan Türkiye, en uzun kara sınırına sahip komşusunda meydana gelen istikrarsızlıktan fazlasıyla etkilenen ülke konumundadır. Türkiye'de halihazırdaki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 3.594.981'dir.¹

Bölgede güç boşluğundan kaynaklanan, terör örgütlerinin güçlerini artırması, konunun ulusal güvenlik sorununa dönüşme-

Suriye'nin geç oluşan ulus devlet örneklerinden biri olması nedeniyle ulusal birliğini tamamlamadığı görülmektedir. Ayrıca Fransa mandası altındaki döneminden kalma heterojen yapının derinleşmesi mezhep temelli çatışmanın dinamiklerini oluşturmaktadır.

sine yol açmaktadır. Türkiye hem kendi sınır güvenliğini sağlayabilmek hem de yeni oluşacak göç dalgalarına karşı güvenli bölge oluşturabilmek adına sınır dışı harekâtlar düzenlemiştir.

Arap Devrim Hareketleri ve Suriye'ye Etkileri

Toplumsal çatışmalar ırk, etnisite, dinî ve kültürel olarak ayrılmış çok kimlikli toplumlarda daha sık meydana gelmektedir.

Ulus fikri, Batılı toplumlarda belirli bir toplumsal gelişmenin ardından ortaya çıkmışken Batı haricindeki ülkelerde genellikle ulusçuluk sömürgeleştirme süreci ile birlikte kendini göstermektedir. Böylece Ortadoğu'daki devletlerin oluşumu çoğunlukla dış kaynaklı iken sınırları da yapay bir şekilde çizilmiştir. Bu durum hâlen ulus devlet oluşum sürecini tamamlayamamalarına ve iç çatışmalara yol açmaktadır. Yapay ve heterojen olarak kurulan Ortadoğu ulus devletleri, millî toplum sürecinin oluşmasını sağlayamamıştır. Kurulan iktidarların temel dayanağının halk yerine sömürgeci devletlerin olması yöneten ile yönetilen arasındaki uçurumun derinleşmesine yol açmaktadır. Yine bu devlet yöneticilerinin otoriter olduğu (Örneğin Suriye, Mısır) ve genellikle de ülkenin bir azınlık grubu tarafından yönetildiği görülmektedir. Hâl böyle iken, toplumsal birliğin sağlanamadığı ülkelerde çatışmaların yaşanmasına zemin oluşmaktadır.

Bu çerçevede ortaya çıkan toplumsal çatışmaların yaşandığı ülkelerde özellikle kendi kimlikli ihtiyaçlarının karşılanmadığı ve devletin rolünün yetersiz kaldığı görülmektedir. Edward Azar, müzmin toplumsal çatışma teorisinde, toplumsal çatışmaların ırk, etnisite, dinî ve kültürel olarak ayrılmış çok kimlikli toplumlarda daha sık meydana geldiğini belirtmektedir.²

Suriye, Ortadoğu'da kurulan geç ulus devletlerden biri olması dolayısıyla yapay çizilen sınırlara sahiptir. Toplumsal çatış-

maların doğmasına zemin hazırlayabilecek farklı din, mezhep, kültür ve kimlikten insanların bulunduğu heterojen bir yapıdadır. Bu yapı içerisinde, Sünni Müslümanlar, nüfusun %70'ini oluştururken %14'ünü Hristiyanlar, %11'ini Nusayrîler, %3'ünü Dürziler, %1,5 İsmailîler oluşturmaktadır. Bununla birlikte ülkenin yaklaşık %8,5'ini Kürtler, %4'ünü Ermeniler, %3'ünü Türkmenler oluşturmaktadır.³

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransızlar sömürgeleri altındaki ülkelerde böl ve yönet politikasını uygulamıştır. Mezhep temelli çatışmalar toplumsal grupların kolektif hafızasında birbirlerine olan güvenin zedelenmesine yol açmaktadır. Böylece Suriye farklı toplumsal gruplar arasındaki rekabet çatışmalara evrilmiş, ordu ve azınlık yönetimi desteklenerek millî birliğin oluşması engellenmiştir. Bağımsızlık ilanından sonra askerî darbeler dönemi yaşanmış ve 1970 yılında iktidarı ele geçiren Hafız Esed, ülkede kendi diktatörlüğünü ilan etmiştir. Toplumun çoğunluğunun Sünni inanca sahip olduğu bir ülkede Hafız Esed'in, ülkenin azınlık grubu olan Nusayri üyesi olması, meşruiyetini hem askerî güçlere hem de dış aktörlere dayandırmasını beraberinde getirmiştir. Hafız Esed'in ölümünün ardından Beşar Esed yönetime geçmiştir. Beşar Esed'in yönetime gelmesiyle toplumda reform yanlısı politikaların izleneceği düşüncesi pek vücut bulmamış; yani 'Şam Baharı' kısa sürmüştür. Suriye halkı işsizlikten ve ekonomik problemlerden bunalmış durumdayken Tunus'tan yükselen demokratik taleplerin etkisi altına girmiştir. Esed yapılması istenen reform taleplerine kulaklarını tıkamış ve iç savaşa giden süreçte protestoculara karşı sert önlemler almaya başlamıştır. Dera'da başlayan gösterilerin diğer şehirlere de yayılmasıyla Esed tıpkı babasının Hama'da gerçekleştirdiği

Kendi halkını bombalamaktan ve kimyasal silah kullanmaktan çekinmeyen iktidar artık meşruiyet krizine girmiştir. Radikalleşen yönetim protestocuların da silahlanmasına zemin hazırlamıştır.

gibi kendi vatandaşlarına ateş açtırmıştır. Tüm dünyanın tepkisini çeken bu olaylar sadece şiddet sarmalının başlangıç noktası olarak görülmektedir. Böylece Esed'in reformcu liderlikten otoriter liderliğe geçişi Arap Baharı ile başlamıştır.

Kendi halkını bombalamaktan ve kimyasal silah kullanmaktan çekinmeyen Suriye yönetimi artık meşruiyet krizine girmiştir. Radikalleşen yönetim, protestocuların da silahlanmasına zemin hazırlamıştır. Rejim karşıtı silahlanan muhalefet toplumsal desteğini artırmıştır. Böylece ordudan ayrılan güçler, Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmuşlardır. ÖSO muhalif kitleleri rejim askerlerinden korumak amacıyla bir araya geldiklerini duyurmuştur. ÖSO'nun gücü rejime verilen dış destekten dolayı bir dönem azalırken bağımsız hareket etmekte olan birkaç unsur birleşerek Suriye Millî Ordusu adı altında yeniden güçlenmişlerdir.⁴

Suriye sorunu güç dengesi kavramının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Uluslararası hukuk ve kurumlar çatışmalara çözüm bulma noktasında yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası Aktörlerin ve Süreçlerin Etkisi

Birleşmiş Milletler (BM), Suriye sorunun çözülmesi noktasında ilk olarak eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı 2012 yılında özel temsilci olarak belirlemiştir. Kofi Annan'ın Suriye Planı'nda, tüm tarafların şiddet olaylarına son vermesi ve toplumun isteklerini karşılayacak siyasî sürecin başlatılması bulunmaktadır. Ayrıca plan, barış yanlısı faaliyetlere izin verilmesi, tutuklu muhaliflerin serbest bırakılmasını da içermektedir. Kofi Annan'dan hâlihazırdaki BM Suriye özel temsilcisi Geir Pedersen'e kadar BM tarafından Suriye'deki durumun gitgide kötüleştiğine,

öldürülen sivil halkın yüksek bedeller ödediğine değinilmiştir. Ancak soruna çözüm arama noktasında düzenlenen görüşmeler bölgesel ve küresel aktörlerin çıkar çatışması nedeniyle sonuçsuz kalmaktadır. İlk etapta düzenlenen Cenevre Görüşmeleri'nden Suriye'nin Dostları Toplantısı'na kadar, Annan Planı da dâhil olmak üzere, farklı çözüm yolları aranmış ama uzlaşa sağlama noktasında başarılı olunamamıştır. Bunda, günden güne artan Esed'in baskısının yanında rejim karşıtı grupların güçlü bir muhalefet oluşturamamasının da etkisi bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyeleri arasındaki çıkar farklılıkları da konseyin karar almasını engellemiştir. Rusya ve Çin'in Esed'e karşı yaptırım kararlarına ret oyu vermesi BM'nin Suriye'deki soruna çözüm üretememesine, ülkedeki iç savaşın derinleşmesine ve sorunun küresel bir hâl almasına yol açmıştır.⁵

BM tarafından yürütülen Cenevre süreci, soruna Batı perspektifinden yaklaşmış ve çözüm bulma noktasında yetersiz kalmıştır.

BM tarafından yürütülen Cenevre süreci, soruna Batı perspektifinden yaklaşmış ve meselenin çözümü konusunda yetersiz kalmıştır. Bu noktada bölgesel aktörler devreye girmiştir. Türkiye, İran ve Rusya'nın önderliğinde gerçekleşen Astana süreci, 20 Aralık 2016 yılında hayata geçirilmiştir. Her üç ülke tarafından yapılan ortak açıklamada Suriye'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyulmasından hareketle Suriye ihtilafına askerî bir çözümün mümkün olmadığı, ateşkesin gözlenmesi ve ihlallerin önlenmesi için üçlü bir mekanizmanın kurulması, DEAŞ ve El-Nusra'yla ortak mücadele edilmesi, ateşkesin devamlılığının sağlanması konularında ortak açıklama yapılmıştır.⁶ Ancak ateşkes anlaşmasından sonra rejim ve terör örgütleri tarafından ihlallere devam edilmesi Astana sürecinin istenilen sonucu vermemesini beraberinde getirmiştir.

2017'de Astana'da Türkiye ve Rusya arasında yapılan anlaşma kapsamında 12 Ekim 2017'de İdlip gerginliği azaltma bölgesindeki ateşkes gereğince rejiminin kontrolü için gözlem noktaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu gözlem noktaları ile İdlip'te silahlı örgütlerin kontrolündeki sınır şeridinin silahtan arındırılması, Halep-Lazkiye ve Halep-Hama otoyollarının açılması amaçlanmıştır. Ancak anlaşma sonrasında çatışmalar belli bir süre dursa da, Suriye ordusu ile silahlı örgütlerin arasında çatışmaların yeniden artmaya başlaması, silahtan arındırılmış bölge fikrinin uygulanamamasına neden olmuştur.⁷ 30 Ocak 2018'de Rusya'nın Soçi kentinde bir araya gelen liderler açıkladıkları Ulusal Diyalog Kongresi Nihai Bildirgesi'nde de Astana'ya benzer şekilde Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliğine saygı duyulmasını ve siyasî çözüm için atılması gereken adımları ele almıştır. Bildirgede Suriye halkının, ülkelerinin geleceğini demokratik yollarla kendilerinin belirlemesine; her türlü terörizmin, aşırıcılığın, fanatikliğin ve mezhepçiliğin reddine ve bunların yayılmasına olanak veren durumlarla mücadele edilmesine, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesine ve yoksulluğa karşı önlem alınmasına yer verilmiştir. Bunun yanında, toplumsal bütünleşmenin sağlanması için Suriye Arap Cumhuriyeti ve geniş temsilli muhalefet heyetinden oluşan bir anayasa komitesi kurulması istenmiştir.⁸

17 Eylül 2018 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında Soçi'de varılan mutabakat neticesinde muhalif güçlerle Suriye hükûmetine bağlı güçler arasında silahtan arındırılmış bir bölgenin tesisi, Suriye hükûmetinin askerî operasyonlarını durdurması ve 15 Ekim tarihine kadar silahlı muhalifler ile Suriye ordusu arasında 15-20 km genişliğinde silahtan arındırılmış bölgenin kurulma-

sı ve silahlı örgütlerin silahlarını geri çekmesi konuları üzerinde karar kılınmıştır. Ancak rejim ve destekleyicileri tarafından Soçi mutabakatı göz ardı edilerek binlerce sivil öldürülmüş; Kefrenbude, Han Şeyhun, Maratinüman, Serakib gibi büyük ilçeler de dâhil olmak üzere iki milyon kilometre alan rejim güçleri tarafından ele geçirilmiş ve milyonlarca sivil kitlesel göç olayına maruz bırakılmıştır. Bölgede göç verilerine ilişkin çalışmalar yürüten Suriye Müdahale Koordinatörlüğü'ne göre Ocak 2019'dan bu yana 1 milyon 794 bin kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.⁹

Vekâlet Savaşları ve Türkiye'nin Güvenliği Üzerine Yansımaları

Vekâlet savaşı; birbirleriyle doğrudan savaşa girmek istemeyen aktörlerin bahse konu bölgede birbirleriyle savaşan güçlere destek olarak kendi nüfuz alanlarını genişletme çabası şeklinde tanımlanabilir.¹⁰ Bu savaşta vekil ile dış aktör arasında karşılıklı çıkarlar bulunmasının ötesinde vekil, dış aktöre bağımlı durumdadır.¹¹ Ortadoğu'da siyasî otoritelerin çökmesiyle oluşan güç boşluğundan yararlanan yerel güçler farklı çıkarları bulunan uluslararası aktörlerle iş birliği yapmaya başlamıştır.

Suriye'nin kuzeyinde çatışmanın şiddet ve boyutlarının artmasında küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelesi önemli yer tutmaktadır. Çatışmaya müdahil olan aktörlerin yaratmış olduğu belirleyici jeopolitik ve jeo-ekonomik rekabetin Akdeniz'de meydana gelmesi çatışma riskini artırmaktadır. Böylece yeni bir soğuk savaşın izleri Akdeniz'de görülmeye başlamıştır. Bu savaş bölgesel ve küresel aktörlerin vekâlet savaşlarına dönüşmüştür.

Küresel bir güç olma misyonuyla hareket eden Amerika, bölgesel çıkarlarını elde etmek için geleneksel savaştan daha az maliyetli olan vekâlet savaşları gerçekleştirmektedir. Amerika bu stratejiyi Suriye sorununda da kullanmaktadır. Bölgedeki silahlı oluşumları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak hegemon güç olma iddiasını sürdürmeye çalışmaktadır.

ABD'nin doğrudan desteğini almaya başlayan YPG/PKK ve SDG'nin¹² Türkiye-Suriye sınırının hâlen bir kısmında varlık göstermeye devam etmesi ve süregelen özerklik ilan etme gayesi Türkiye'nin sınır güvenliğine ilişkin risk ve tehdit barındırmaktadır.¹³ Batı ülkeleri DEAŞ'ı etkisizleştirmek için YPG-PKK'yi güçlendirmiştir. Örneğin önceden DEAŞ'ın Türkiye sınırında faaliyet yürüttüğü bölgelerin bir kısmı PYD/PKK'nin faaliyet yürüttüğü bölgeler hâline gelmiştir. Ancak bu sadece isim değişikliğinden ibaret olup Türkiye'nin güvenliğine yansımaları açısından bakıldığında bir terör örgütünün yerini bir diğeri almıştır. Bu minvalde Suriye'de PYD-YPG ve DEAŞ'ın varlığı Türkiye'nin gerek sınır güvenliğini gerekse sınır ötesi güvenliğini tehdit etmekte ve ülke içerisinde birçok güvenlik sorunu ile karşılaşılmasına zemin hazırlamaktadır. YPG/PKK Türkiye'nin Suriye sahasının tamamından çekilmesini sağlamak amacıyla güvenlik politikalarını dönüştürmektedir. Bu doğrultuda gerek Suriye içerisinde gerekse Türkiye sınırları içerisinde gerçekleştirmiş oldukları eylemler ile yüzlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

Bölgede günden güne etkinliğini artıran Rusya, Putin döneminde "Büyük Akdeniz" yaklaşımını benimsemekte ve denkleme Suriye üzerinden girmektedir. Rusya, Doğu Akdeniz'de

varlığını genişletmek için Tartus'taki deniz üssünü genişletirken Lazkiye çevresinde stratejik hava üssünü inşa etmiştir. Aynı zamanda bölgede Batılı ülkelerin sessizliğini fırsat bilerek askerî bakımdan gücünü artırmıştır.¹⁴ Rusya en modern silah sistemlerini bölgede denemekte ve satmaktadır. Böylece Rus ordusu Karadeniz'deki gücünü Akdeniz'e taşımak istemektedir. Suriye'de başlayan çatışmalarda en başından beri Esed rejimini destekleyen Rusya bu ülkeye silah ve mühimmat yardımı da yapmaktadır. Rusya uluslararası alanda DEAŞ ile mücadele adı altında ABD ve AB ile müzakere denklemini kurmakta ve Kırım-Ukrayna meselesini Akdeniz üzerinden sürdürmektedir. BM Güvenlik Konseyinde Esed aleyhine kararların çıkmasını Çin ile birlikte engelleyen Rusya, bugün rejimin iktidarda kalmasının en büyük dayanağıdır.

İran; Arap Baharı sürecinde Mısır ve Tunus'ta gerçekleştirilen devrimleri destekleyerek, yönetimlerin otoriter oldukları için değil de Amerikan yanlısı oldukları için devrildiklerini belirtmiştir.

İran; Arap Baharı sürecinde Mısır ve Tunus'ta gerçekleştiren devrimleri destekleyerek yönetimlerin otoriter oldukları için değil de Amerikan yanlısı oldukları için devrildiklerini belirtmiş, yaşanan olayları 1979 İran Devrimi'nin uzantısı olarak nitelendirmiştir. Olaylar Suriye'ye sıçradığında ise ilk günlerden itibaren Esed yanlısı tavır takınmıştır. İran Suriye'ye hem askerî mühimmat desteği hem de teknik destek göndermiştir. Aynı zamanda Şii milisler üzerinden sahaya insan desteği sağlamış ve Millî Savunma Gücü'nü oluşturmuştur.¹⁵ Hem mezhep yönüyle birbirlerine yakın olduklarını düşünen hem de Suriye'de rejimin iktidarını kendi çıkarlarıyla aynı doğrultuda bulan İran, kendilerine muhalif olan Sunnî inanç unsurlarına ve yapılarına karşı Nusayri olan Esed'i desteklemektedir. Rejim devrilirse İran hem bölgedeki en önemli müttefikini kaybetmiş olacak hem de Lübnan/Hizbullah ile bağlantı noktasını kaybedecektir. İran'ın Suriye

Esed Rejimi kendisine muhalif olanları tehdit olarak algılayıp karşı politika geliştirmektedir. Bu doğrultuda kendisine muhalif olan 3,6 milyon sivilin Türkiye'ye göç etmesini sağlamak için İdlib'i tamamen ele geçirmeyi hedeflemiştir.

dış politikasını belirlerken Şii jeopolitiğinin yanında jeo-stratejik çıkarlarının da ön planda olduğu görülmektedir.¹⁶

Suriye'deki çatışmanın iç savaşa dönüşmesinde inanç farklılıkları ve kültürel kimlikler üzerinden ifade edilen aidiyetler ön plana çıksa da sosyo-ekonomik eşitsizlikler, ekonomideki yapısal sorunlar ve devlet otoritesinin zayıflaması gibi faktörler de çatışmanın derinleşmesinde büyük paya sahiptir. Suriye'de olduğu gibi demokrasinin etkin olmadığı, bireylerin haklarını koruyamadığı toplumlarda, otoriter etno-sekteryan oluşumların birey üzerindeki taassubu kırılmamaktadır. Nitekim mülksüzleştirme ve kitlesel yoksullaşma yoluyla Suriye'nin marjinalleşmiş nüfusu Suriye'deki iç istikrarsızlığa paralel olarak hızlı bir biçimde etno-sekteryan bir boyut kazanmıştır.¹⁷

Esed rejimi; rejime muhalif olan Suriyelileri bastırmak ve Türkiye sınırı boyunca istikrarsızlık üretmek için Türkiye sınırları içinde faaliyet gösteren PKK/ KCK terör örgütünün Suriye kolu PYD'yi teşvik etmiş¹⁸; Suriye'nin kuzeyindeki şehirlerden çekilerek yönetimi PKK/PYD'ye devretmiştir.¹⁹ Öte yandan, Kamışlı ve Haseke'nin birlikte yönetimi konusunda da bu örgütlerle uzlaşmıştır.

Esed Rejimi kendisine muhalif olanları tehdit olarak algılayıp karşı politika geliştirmektedir. Bu doğrultuda kendisine muhalif olan 3,6 milyon sivilin Türkiye'ye göç etmesini sağlamak için İdlib'i tamamen ele geçirmeyi hedeflemiştir. Türkiye Bahar Kalkanı Harekâtı ile bölgedeki askerî caydırıcılığını ortaya koymuş ve akabinde Moskova Mutabakatı imzalanmıştır. Böylece İran, Suriye rejimi, YPG/PKK ve İdlib'deki el-Kaide bağlantılı grupların Türkiye kontrolünde bulunan güvenli bölgeleri istik-

rarsızlaştırma ve Türkiye'yi yeni bir göç krizi ile karşı karşıya bırakma stratejisi akamete uğratılmıştır.²⁰

Suriye'de meydana gelen istikrarsızlıktan en çok etkilenen ülke ise bölgesel bir güç olan Türkiye'dir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye bağımsız bir devlet olarak kurulurken; Suriye Fransız mandası ile yönetilmeye başlanmıştır. İki ülke ilişkilerinde yaşanan en önemli sorunlar arasında tarihsel olarak Hatay'ın statüsü, sınır aşan sular ve terör konusu gelmiştir. Hatay'ın 1939'da Türkiye'ye katılmasından sonra bozulan ilişkiler 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye iadesinin ardından yumuşama dönemine girmiştir. Arap halk hareketleri başladığı zaman Türkiye rol model ülke olarak Suriye rejimine demokratikleşme konusunda reformlar yapması gerektiği çağrısında bulunmuştur. Suriye iç savaşının başlamasıyla oluşan güç boşluğu, bölgede terör örgütlerinin ortaya çıkması ve palazlanması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Böylece Türkiye hem Suriye'deki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansımaları olarak iç güvenlik sorunuyla hem de sınır ötesi güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bölgedeki istikrarsızlığın ve vekalet savaşının müsebbipleri olan çeşitli aktörlerin varlığı nedeniyle Türkiye'nin Suriye ile ilgili üç temel meselesi olduğu söylenebilir. Bunlar; sınır ötesi güvenlik, terör ve kitlesel göç hareketliliğidir. Bu çerçevede Türkiye Suriye ilişkilerinin temel çerçevesini sınır ötesinden gelen saldırılar, ülke içindeki terörist eylemler ve son olarak da Suriyeli sığınmacılar konusu oluşturmaktadır.²¹

Bölgedeki istikrarsızlık ve vekalet savaşının yürütücüleri olan çeşitli aktörlerin varlığı nedeniyle Türkiye'nin Suriye ile ilgili üç temel meselesi olduğu söylenebilir. Bunlar; sınır ötesi güvenlik, terör sorunu ve kitlesel göç hareketliliğidir.

Merkezî otorite boşluğundan yararlanan DEAŞ, Suriye'deki çatışmaların aktörlerinden birisi hâline gelmiştir. Bölgede etkinliğini artıran DEAŞ ile mücadelede YPG'yi taşeron olarak kul-

lanmak isteyen ABD, bölgede bahse konu terör örgütüne silah ve mühimmat yardımı yapmıştır. Bir terör örgütünü yok etmek adına başka bir terör örgütünü güçlendiren ABD, NATO müttefikli olan Türkiye ile arasında soğuk rüzgârlar esmesine neden olmuştur. Türkiye, sınırının öteki tarafında oluşan ve kendi güvenliğini etkileyen terör koridorunu engellemek zorunda olduğu bilinciyle sınır dışı operasyonlarda bulunmuştur. Bu operasyonlardan ilki 24 Ağustos 2016 tarihinde başlatılan Fırat Kalkanı Operasyonu'dur. Bu operasyon BM'nin DEAŞ ile mücadelede aldığı karara dayandırılarak gerçekleştirilmiştir. ÖSO ile birlikte hareket eden Türk Silahlı Kuvvetleri; Rai, Azez, Cerablus, Çobanbey ve El-Bab üçgenini teröristlerden temizlemiştir. Türkiye söz konusu bölgelerde yaşamın normal şartlarda sürdürülmesi için çalışmalarına kararlılıkla devam etmektedir.

Türkiye'nin bir diğer sınır dışı harekâtı 20 Ocak 2018'de gerçekleşen Zeytin Dalı Harekâtı'dır. Bölge, harekât öncesi PKK/PYD tarafından kontrol edilmekteydi. Üç aşamada gerçekleştirilen harekâtın ilk aşaması Afrin kırsalının teröristlerden arındırılmasıdır. İkinci aşama kent merkezinin terör unsurlarından temizlenmesi, son aşama ise Afrin'de huzur ve güven ortamının sağlanmasıdır. Bu harekât "*eğit-donat ve birlikte savaş*" stratejisi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.²² Zeytin Dalı Harekâtı sonrası bölge halkının yaşamının normale dönmesi için Türkiye tarafından yeni yatırımlar yapılmış; sivil toplum kuruluşları tarafından da desteklenen bu yatırımlar sayesinde bölge halkının insanca yaşama hakkına bir an önce kavuşması hedeflenmiştir. Bölgedeki sağlık tesislerinin fizikî ve teknolojik şartları iyileştirilmiş, sığınmacılar için sağlık klinikleri hizmete açılmış, alt yapı ça-

lışmaları hızlandırılarak halkın su ihtiyacının karşılanması, ticaretin geliştirilmesi ve sosyal hayatın normalleştirilmesi amaçlamıştır.

Suriye'nin kuzeyindeki PKK/YPG kaynaklı terör tehdidinin tasfiye edilmesi amacıyla 9 Eylül 2019'da gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekâtı ile Tel Abyad ve Rasulayn gibi kentlerde terörist unsurlar etkisiz hâle getirilerek terör örgütlerinin kontrolündeki çok sayıda mühimmat imha edilmiştir. Bölgede terör örgütlerinin hareket alanını daraltan Türkiye, sınırının güneyinde oluşturulmak istenen terör koridoruna asla taviz vermeyeceğini bir kez daha göstermiştir.

Türkiye'nin son sınır dışı operasyonu ise Bahar Kalkanı Harekâtı'dır. Harekât, rejim güçlerinin 27 Şubat 2020'de 33 Türk askerini şehit etmesinin ardından başlatılmıştır. Türkiye bu harekât ile ulusal güvenliğini sağlamasının yanında bölgede ciddi bir insanlık dramına neden olan ve şimdiye kadar gerçekleştirilen hiçbir mutabakata bağlı kalmayan rejim güçlerinin saldırılarına son vermeyi ve bölgede istikrar sağlamayı amaçlamıştır.

Bahar Kalkanı Harekâtı sonrasında Moskova Mutabakatı imzalanmıştır. 5 Mart 2020 tarihinde Moskova'da gerçekleştirilen zirvede İdlip'te ateşkesin sağlanması, M4 Karayolu'nda güvenli koridor oluşturulması ve M4 Karayolu'nun Trumba'dan Ayn El Havra'ya kadar olan kesimi boyunca Rusya ve Türkiye tarafından ortak devriye yapılması kararlaştırılmıştır. Mutabakat hem Türkiye-Rusya ilişkileri bakımından hem de bölgedeki gelişmeler açısından önemli çıktılar beraberinde getirmiştir. Diplomasi yoluyla çatışmaların çözümünün askerî harekattan çok daha önemli olduğunu ortaya koyan mutabakat; Türkiye'nin sınırına

Türkiye, gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda herhangi bir toprak kazanımı amaçlamamaktadır. Hemen yanı başında meydana gelen iç savaşın etkilerinden korunmak ve güvenliğini temin etmek amacıyla müdâhalede bulunmuştur.

bitişik bir alanda kontrolü elinde bulundurması açısından önem arz etmektedir.

Her ne kadar güvenli bölgeye doğrudan atıf olmasa da mutabakat, fiilen güvenli bölgenin oluşturulma noktasında önemli bir adımdır. Çatışmanın durması sahaya huzur getireceği gibi, ateşkesin sürdürülebilir kılınması İdlip'ten Türkiye'ye yönelecek kitlesel göç hareketlerinin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye-Rusya arasında diplomatik kanalların tercih edilmiş olması, terörle mücadelede ortak hareket etme konusunda Rusya'nın politikasını da etkilemeye yönelik bir gelişme olarak addedilebilir. Eğer ateşkes kararı alınmasaydı bölgede gerginlik daha da tırmanabilir ve rejim güçleri bölgedeki sivil halk üzerinde daha fazla insan hakları ihlallerine ve katliamlara sebebiyet verebilirdi.²³ Bu duruma ek olarak mutabakatta Türkiye'nin Suriye'den olası bir şekilde gelecek saldırılara karşı meşru müdafaa kapsamında gerekli cevabı vereceği dile getirilerek Türkiye için iç güvenliğinin sınır ötesi güvenlikten ayrı düşünülmemeyeceği vurgulanmıştır. Mutabakattan doğrudan güvenli bölgeye ilişkin bir atıf çıkmasa da mutabakat, Türkiye'nin güvenli bölgeye ilişkin tezlerinin fiilen oluşturulması noktasında kayda değer bir adım olarak bahsedilebilir.

Türkiye, gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda herhangi bir toprak kazanımı amaçlamamıştır. Hemen yanı başında meydana gelen iç savaşın etkilerinden korunmak ve güvenliğini temin etmek amacıyla müdâhalede bulunmuştur.²⁴ Türkiye terörden arındırdığı yerleri güvenli hâle getirip, gönüllü geri dönüşlerle birlikte bölge insanının huzur ve istikrarını sağlamayı amaçlamıştır.

Rejimin saldırısından dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalan üç buçuk milyondan fazla Suriyeli, Türkiye'de ikâmet etmektedir. Bölgede meydana gelen çatışmalar yeni bir göç dalgasının da her an kapıda olduğunu göstermektedir. Çatışma ortamlarından kaynaklanan yeni göç dalgalarının önlenmesi ve sığınmacıların kendi anavatanları olan bölgelere istemeleri hâlinde geri dönüşlerinin sağlanması hususu da Türkiye'nin güvenli bölgenin inşasına yönelik temel tezlerinden birisidir.

Suriye'den Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri

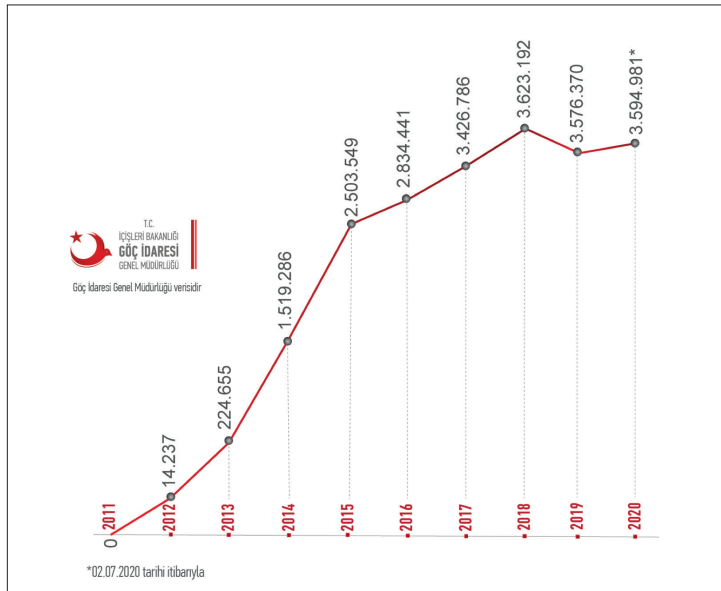
Uluslararası toplum; kıtlık, iç savaşlar, terör saldırıları ve siyasî belirsizlikler gibi nedenlerle geçmişte emsaline az rastlanır bir göç kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Dünya genelinde 79.5 milyon insan zorla yerinden edilmiştir. 2019 yılında evlerini terk etmek zorunda kalanların sayısı 9.4 milyon kişi artarak; mülteci konumuna düşen ve sığınma arayan kişi sayısı 33.6 milyon olmuştur.²⁵

Suriye'deki iç savaş daha büyük ölçekte bir sığınmacı krizini de tetiklemiştir. Yaklaşık 5,6 milyon insan, komşu ülkelere kaçarken, 6,2 milyon kişi de birden fazla kez ülke içinde yerinden edilmiştir. Sadece 2018'de, çoğu İdlib'de ve Hama'nın kuzeyinde ve Şam dışındaki Doğu Guta'da artan şiddetin bir sonucu olarak, yılın ilk altı ayında 1,6 milyon kişi yerinden edilmiştir. Ülke içinde yerinden edilmiş toplam 1,4 milyon kişi 2018 yılında evlerine dönmüştür.²⁶

DEAŞ'ın elde ettiği yerlerde başvurduğu şiddet ve katliamlar Türkiye'ye göç akınına neden olmuştur.²⁷ Türkiye; PKK, DEAŞ,

FETÖ, PYD, YPG gibi terör örgütleri ile kararlı mücadelesini sürdürürken, 911 kilometre uzunluğunda sınıra sahip olduğu Suriye topraklarından yönelen göç dalgalarına kayıtsız kalmamış, göçün yönetilmesi ve terörün önlenmesinde sorumluluk üstlenmiş; nüfusunun %4,5'ine karşılık gelen 3,6 milyon Suriyeli'ye açık kapı politikası uygulamıştır.

Tablo 1:²⁸ Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma)

Tablo 1' de görüldüğü üzere Suriye'deki iç istikrarsızlıkların uzaması nedeniyle Türkiye'nin güvenli bölge politikasının hayata geçmesinden önceki yıllar esas alındığında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı hızla artış göstermiştir. Hâlihazırda kayıt altında 3.594.981 geçici koruma altında Suriyeli bulunmaktadır. Nüfus dinamiklerine bağlı faktörlerin yanı sıra gönüllü geri dönüş sayı-

larındaki değişime bağlı olarak da geçici koruma altındaki Suriyeli sayısında dalgalanmalar görülmektedir.

Nisan 2019'dan bu yana Güney İdlib ve kuzey Hama'da gerçekleşen iç çatışmalar ve çeşitli baskılar yeniden büyük yer değiştirme dalgalarına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler, çatışmanın bir sonucu olarak Mayıs ayı ortası ile Temmuz ayı ortası arasında 450 binden fazla insanın yerinden edildiğini ve çoğunluğun İdlib'de kuzeye ve ÖSO kontrolü altındaki bölgelere taşındığını bildirmiştir.²⁹

Türkiye ve Suriye toplumu arasındaki tarihî ve kültürel ortaklıklar, özellikle sınır illerinde görülen etnisite ve akrabalık bağları; iklim, coğrafi konum ve mimarî yapıların benzeşmesi, dinî ve tasavvufî bağlar ile geleneksel değerler Suriyelilerle yerel halk arasındaki uyumu kolaylaştırmıştır.³⁰ Türkiye kitlesel göç hareketliliğinin sınırlarına yöneldiği ilk günden bu yana Batı ülkelerinin göç politikasından farklı olarak Suriyeliler için her türlü kaynaklarını seferber etmiştir. Eğitim, sağlık, gıda, psikolojik destek, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve diğer hizmetlere erişim konusunda her türlü fedakarlığı göstermiştir.³¹ Ancak Türkiye'ye yönelen göç baskısı karşısında başta AB olmak üzere uluslararası toplumun üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemesi Türkiye'nin göç yönetme kapasitesini oldukça zorlamaktadır.

Dolayısıyla güvenli bölgenin inşası, iç güvenlikle ilgili olarak 2011'den bu yana Suriye'deki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansımalarını ve sığınmacı baskısını en aza indirirken dış güvenlik bağlamında da Türkiye'nin sınır ötesi güvenliğinin sağlanması

Güvenli bölgenin inşası, iç güvenlikle ilgili olarak 2011'den bu yana Suriye'deki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansımalarını ve sığınmacı baskısını en aza indirirken dış güvenlik bağlamında da Türkiye'nin sınır ötesi güvenliğinin sağlanması ve tehditlerin henüz oluşmadan kaynağında çözülmesi açısından önemli bir mekanizmadır.

için önemli bir adım olarak yerini almaktadır. Nitekim güvenli bölgenin, terörün kaynağında eritilmesine ek olarak, sığınmacıların güvenli bir biçimde gönüllü geri dönüşlerinin sağlanması açısından büyük önemi haizdir.

Suriye'de uzun vadeli olarak istikrarın temin edilebilmesi için Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönüşlerini sağlamak ve güvenli bölge oluşturarak bu bölgede; eğitim, sağlık hizmetlerinin sunulması gerekmektedir. Bunların yanı sıra idarî teşkilatlanmanın alt yapısı oluşturularak istihdam alanları yaratmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye terör örgütlerinden kaçan halkın evlerine geri dönebilmeleri için çalışmalara öncelik verirken Türk Emniyet Teşkilatı'nın eğitim verdiği Suriyeli polislerle de bölgede güvenlik güçlendirilmiştir. Bab, Mare, Çobanbey, Cerablus, Afrin gibi yerleşim yerlerinde nüfus hızla artarken, güvenlik ve istikrara kavuşan bölgelerde Türkiye öncülüğünde kendi yönetimlerini sağlayabilecekleri yerel meclisler ve idarî teşkilatlanma faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Teröristlerin büyük zarar verdiği hastaneler onarılırken halkın sağlık hizmetlerine erişimi artırılmıştır.

Türkiye'de ikâmet etmekte olan bazı Suriyelilerle yapılan araştırmalarda görüşlerine başvurulmuş sığınmacıların yarısından fazlasının Suriye'ye geri dönmek istedikleri sonucu ile karşılaşılmaktadır. Ocak 2019'da Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis'te tesadüfî örneklem yoluyla toplanan veriye göre sığınmacıların %56.1'inin ülkelerine dönmek isteğine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.³² Öte yandan, Birleşmiş Milletlerin Mart 2019'da yayımlanan çalışmasına göre Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a göç

etmiş Suriyelilerin %75,2'sinin kendi ülkelerine dönmek istediği sonucuna ulaşılmıştır.³³

Bu nedenle önümüzdeki süreçte Suriye'de güvenli bölge inşası ve Suriyeli sığınmacıların evlerine dönüş şartlarının oluşturulması giderek önem kazanmaktadır.

Sığınmacıların geri dönmeyi istedikleri ülkelere gönüllü geri dönüş yapabilmeleri için yaşamlarını idame ettirebilecekleri güvenli bir bölgenin oluşturulması oldukça önemlidir. Suriye'de siyasî bir çözümün bulunamaması durumunda kalıcı bir barış sağlanana kadar Suriyelilerin yurtlarına geri dönme şansı ve isteği düşüktür. Hatta birçok Suriyeli'nin kalıcı barışın sağlanabilmesi durumunda bile insanî kriz çıkmadan önceki yerlerine dönme ihtimali, yerleşim yerlerinin görmüş olduğu ciddi tahribat nedeniyle oldukça zayıftır. Dolayısıyla bir yandan Suriyeli sığınmacılarla uyum politikasının devam ettirilmesi sağlarken; diğer yandan da uluslararası toplum bölgenin geri dönüşlere uygun hale getirilmesi için gerekli desteği sağlamalıdır.

Bu bağlamda geçici koruma altındaki Suriyelileri güvende tutmak ve uzun vadeli olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri güvenli, etkili ve erişilebilir bir bölge/ortam sağlaması amaçlanan ilk hedef olmalıdır. Bu süreçte uluslararası kamuoyunun sınır ötesi güvenli bölge inşa politikalarına ilişkin algılarının doğru zeminde oturtulması büyük önem arz etmektedir. Ortadoğu'da barış ve istikrarın yeniden hâkim kılınması bağlamında Türkiye sınırında bulunan yüz binlerce Suriyeli için güvenli bölge projesinin bir zaruret olduğu görülmektedir.

Suriye örneğinde iç istikrarsızlık sonrası ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerdeki çarpıklıkların iç savaş sonrası yeniden yapılanma yoluyla ele alınmasına, insanî güvenliğin sağlanmasına ve Türkiye güvenliğine yönelik tehditlerin henüz kalıcı hasarlara yol açmadan bertaraf edilmesine yönelik oluşturulacak güvenli bölge, çatışmanın arkasındaki temel sorunlara bir çözüm olarak görülmektedir.

Suriye örneğinde iç istikrarsızlık sonrası ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerdeki çarpıklıkların iç savaş sonrası yeniden yapılanma yoluyla ele alınmasına, insanî güvenliğin sağlanmasına ve Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehditlerin kalıcı hasarlara yol açmadan bertaraf edilmesine yönelik olarak teklif edilen güvenli bölge, esasında çatışmalara sebep olan temel sorunlara bir çözüm olarak görülmektedir.

Türkiye'ye yönelen göç akını Türkiye'nin tek başına mücadele edeceği ve kaldıracağı bir yük değildir. Sığınmacı meselesi özellikle göç olgusuna güvenlikleştirme temelli bir bakış açısı sergileyen Avrupa Birliği ülkeleri için hayati derecede önem arz etmektedir. Göç olgusunu insani değerlerin ötesinde güvenlikleştirici ve ötekileştirici bir yaklaşımla ele alan Avrupa Birliği ülkeleri sınırları içerisinde göçü olabildiğince engellemeye çalışmaktadır. İster düzenli yollarla ister düzensiz bir şekilde gerçekleşsin göçü kimliklerine, değerlerine ve kültürlerine tehdit olarak görmektedirler.

Türkiye'nin güvenli bölgeye ve sığınmacıların gönüllü geri dönüşüne ilişkin tezlerinin uluslararası toplum ve bölgesel aktörler tarafından kabulü sığınmacı krizinin önlenmesi, Suriye'deki bölgesel istikrarsızlığın sona erdirilmesi ve yerinde çözümün gerçekleştirilerek, terörden arındırılmış bölgede barış ve istikrarın yeniden hâkim kılınması açısından önem teşkil etmektedir.

Gönüllü Geri Dönüşler

Türkiye jeopolitik konumu dolayısıyla tarih boyunca önemli göç ve sığınma akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki göç hareketleri buna zemin teşkil etmektedir. 1492'de İspanya'dan gelen Yahudilerin Anadolu topraklarına göçü ve Anadolu topraklarında hayat hakkı bulması bu kapsamda örnek olarak verilebilir. Cumhuriyet sonrasında da sürekli göç dalgalarıyla karşı karşıya kalınmıştır. 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişinin, 1988'de Halepçe'de kullanılan kimyasal silahlardan kaçan 51.542 kişinin, 1989'da Bulgaristan'dan 345 bin kişinin, 1991 yılında I. Körfez Savaşı sonrasında Irak'tan 467.489 kişinin, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişinin, 1999'da Kosova'dan 17.746 kişinin ve 2001 yılında Makedonya'dan gelen 10.500 kişinin Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir.³⁴ 1923-2001 yılları arasında sadece kayıtlı rakamlar baz alınıp resmi olmayan veriler hariç tutulduğunda bile Türkiye'nin 1.7 milyondan fazla sığınmacıya ev sahipliği yapıldığı görülmektedir.

Türkiye'nin göç hareketlerinde tercih edilmesinin nedenleri siyasî istikrarı, ekonomik gücü ve güvenli oluşu şeklinde sıralanabilir.

Bugün de benzer süreç Suriye krizi nedeniyle yaşanmaktadır. 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.6 milyon sığınmacı Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'nin göç hareketlerinde tercih edilmesinde siyasî istikrarı, ekonomik gücü ve güven temin etmesi şeklinde birkaç neden sıralanabilir. Farklı göç dalgalarına muhatap olmuş bir ülke olarak Türkiye, uluslararası göç yönetimi konusunda tecrübeli ve önemli aktörlerden birisidir. 21. yüzyılın en büyük kitlesel göç hareketi olan Suriyeli sığınmacılar meselesinin yönetiminde Türkiye geçmişteki tecrübesinden ve deneyimlerinden de yararlanarak insan ve çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki göç her zaman farklı kültürlerin karşılaşmasıdır. Tarihsel bir gelişimle meydana gelen kültür, farklı birçok ögenin ve öğrenme şeklinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Kültür bir yaşam tarzıdır ve inancı da ihtiva eder ve görünmeyen pek çok kuralların yanı sıra görünen, normatif kuralları da içerir. Farklı kültürler karşılaştığında hem normatif boyut hem de manevî boyutun karşılaşması söz konusudur. Bu noktada kültürlerin birbirinden etkilenmesi ya da birbirlerini reddetmesi durumu ortaya çıkabilir. Bir kültürün dışarıdan göç yoluyla gelenleri değiştirmesi anlamına gelen “akültürasyon” ya da gelen kültürü tamamen ortadan kaldırmaya yönelik “asimilasyon” da yaşanabilecek süreçlerdir. Eğer karşılaşan kültürler arasında paralellikler varsa çatışma değil karşılıklı etkilenme yaşanmaktadır. Böylece kültürel süreçlerin işlemesi bir asimilasyona dönüşmez. Nitekim Suriyelilerle ev sahibi toplum arasındaki ilişkilere bakıldığında da karşılıklı kültürel etkilenmeden bahsedilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde ve bir iskan politikasının sonucu olarak imparatorluk döneminde farklı bölgelere yerleştirilen Türkler bir müddet sonra Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Göç eden gruplar dönerken bulundukları kültürü beraberinde getirmişlerdir. Böylelikle imparatorluk geleneğinde farklı kültürlerin birlikte yaşaması üzerine kurulu bir dünya görüşü Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettirilmiştir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de kültürel bir çatışma yaşamamaktadır.

Suriyelilerin Türkiye'ye göçü sonucunda yaşanan kültürel karşılaşmanın Türkiye ve dünya siyaseti açısından doğurduğu önemli bazı sonuçları olmuştur:

- Kültür karşılaşmalarında ilk olarak Türk kültürü kendine olan güvenini yenilemiştir. Türkiye'nin sergilediği tutumla insanlık görevini yerine getirdiğini düşünen bir kamuoyu çoğunluktadır ve bu bin yıllık gelenek içerisinde defalarca yaşanmış olan mazlumun yanında olma refleksinin bir kez daha tezahürüdür.
- Devlet, hâlâ büyük ve köklü geçmişe sahip devlet aklıyla sorunlara yaklaştığını ve çözüm ürettiğini ortaya koymuştur. Diğer ülkelerle ilgili sorunu dışsallaştırma, kaynağında kurutma ya da iltica etmiş insanlara uygulanan kötü muamele örneklerine karşılık Türkiye, kendinden emin ve uluslararası hukukun da gereği olarak soruna çözüm üreten bir devlet duruşu sergilemiştir.
- Suriyeli sığınmacılar krizi, uluslararası siyasete de kendilerini ölçmesi için bir kriter sunmuştur. Başka ülkelerde ırkçılığı tırmandıran bu sorun Türkiye için böyle bir sonuç doğurmayarak farklı bir bakış getirmiştir. Ayrıca ekonomik anlamda Türkiye'den çok daha iyi imkânlara sahip ülkelere de aslında mülteciler konusunda neler yapılabileceğini canlı örneklerle göstererek bir muhasebeye zemin hazırlanmıştır.
- Suriye'de yaşanan göç sürecinin kültürel yansımaları kadar önemli olan başka bir boyutu da meselenin hukukî dayanaklarıdır. Uluslararası hukuk, Avrupa kökenli bir kavramdır. 1648 tarihli Westphalia Anlaşması'nın bu alana getirdiği en önemli düzenleme devletlerin eşit ve egemen birimler olarak kabul edilmesidir. O günden itibaren uluslararası hukukun gelişimi tecrübelerle dayanan yeni ilkelerin ortaya konması şeklinde gerçekleşmiştir. Uluslararası hukukun gelişme sürecinde göç meselesini tartışırken referans alınacak iki temel prensip daha ortaya çıkmıştır. Bunlar Birleşmiş Milletler Ant-

Suriyeli sığınmacı krizi, uluslararası siyasete de kendini ölçmesi için bir kriter sunmuştur. Başka ülkelerde ırkçılığı tırmandıran bu sorun Türkiye için böyle bir sonuç doğurmayarak farklı bir bakış getirmiştir.

laşması'nın 2/4 Maddesi'nde de ifade edildiği üzere ülkelerin siyasî bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ilkeleridir.

Türkiye'de göç konusundaki referans alınan mevzuata bakıldığında hukukî kaynakların başında uluslararası sözleşmelerin geldiği görülmektedir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli New York Protokolü, göç konusunda başlıca uluslararası metinlerdir. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni başlangıçta zaman ve mekân kısıtlaması ile kabul etmiştir. 1967 yılında zaman kısıtlamasını kaldırmıştır ancak mekân kısıtlaması devam etmektedir. Bunun anlamı Avrupa Konseyi üyesi ülkelere gelenler dışındaki göçmenlerin üçüncü ülkelere yerleştirilene kadar geçici süreyle kabul edileceğidir. Bu hüküm 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de korunmuştur. Dolayısıyla Türkiye “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dinî, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğramak gibi haklı sebeplerle korktuğu için vatan-daşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikâmet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü vermektedir.” Bu nedenle Türkiye'de bulunan Suriyeliler ‘geçici koruma’ altında olup, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile bunu dayanak alarak çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği'ne tabidirler. Geçici koruma kararı, İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine Cumhurbaşkanlığı tarafından alınır.

Cumhurbaşkanlığı geçici koruma kararında;

- Geçici koruma kapsamına alınacakları,
- Geçici korumanın başlangıç tarihini ve gerekli görülmesi hâlinde süresini,
- Geçici koruma süresinin uzatılması veya sona erme koşullarını,
- Geçici korumanın ülke genelinde veya belirli bir bölgede uygulanıp uygulanmayacağını,
- Geçici koruma kapsamında ülkemize kabul işlemlerinin sınırlandırılması veya durdurulmasıyla ilgili hususları belirlemeye yetkilidir.

Uluslararası hukuka göre göç hareketlerinin yönetimi konusunda kurulan sistem, sorumluluğu paylaşmak üzere kurgulanmış olmasına rağmen pratikte böyle değildir. Suriyelilerin bölge ülkelere göçü esas alındığında; Türkiye’de 3.5 milyon üzerinde Suriyeli bulunmaktayken; Lübnan’da 892.310, Ürdün’de 657. 287, Irak’ta 247.247 ve Mısır’da 130.047 Suriyeli vardır. Yani bölge ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı sayısının oranı % 64.7’dir.³⁵ Avrupa Birliği üye ülkeleri incelendiğinde ise en fazla Suriyeli sığınmacıya sahip ülkeler Almanya, İsveç, Avusturya ve Hollanda’dır. Kasım 2019 verilerine göre Almanya 532.000, İsveç 109.000, Avusturya 49.000 ve Hollanda 32.000 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır.³⁶ Suriyeliler de dahil olmak üzere dünyada en fazla sığınmacı kabul eden ülkeler incelendiğinde ise Türkiye yine ilk sırada yer almaktadır. Buna göre dünya genelinde 79.5 milyon insan zorla yerinden edilirken, her dakikada 25 kişi evini terk etmektedir. Ayrıca, mülteci konumuna düşen ve sığınma arayan kişilerin sayısı 33,6 milyon iken; Türkiye son 7 yıldır istikrarlı bir şekilde dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır.³⁷

Uluslararası hukuka göre göç hareketlerinin yönetimi konusunda kurulan sistem, sorumluluğu paylaşmak üzere kurgulanmış olmasına rağmen pratikte böyle değildir.

Mülteci meselesinin çözümünde izlenecek üç politika vardır:

- Üçüncü bir ülkeye yerleştirilme,
- Bulundukları ülkeye sosyal uyumun sağlanması,
- Gönüllü geri dönüş.

“Soğuk Savaş” döneminde komünist ülkelerden kaçma ihtimali az olan insanları kabul etme eğilimi varken günümüzde Batı’ya yönelen göç hareketlerinin artması ile Avrupalı devletler, göçü güvenlik tehdidi olarak görerek kendi sınırları dışına itme yöntemini ön plana çıkarmışlardır.

Türkiye, Suriye’deki iç savaş ve istikrarsızlık nedeniyle sınırlarına yönelen kitlesel göç hareketlerini hem hukukî sorumluluk hem de insanî güvenlik temelinde kabul ederek açık kapı politikası uygulamıştır. Ancak başta Yunanistan olmak üzere Batılı devletler sığınmacı meselesine insanî ve hukuki değerlerden uzak yaklaşmıştır.

Genel anlamda sığınmacı meselesinin çözümünde izlenecek üç politika vardır:

- Üçüncü bir ülkeye yerleştirilme,
- Bulundukları ülkede sosyal uyumun sağlanması,
- Gönüllü geri dönüş.

Bu ihtimallerin uygulanabilirliği koşullar ve değişkenlerin etkileşimi sonucunda belirlenebilmektedir. Sığınmacıların kendi ülkelerindeki koşullar, birinci sığınma ülkesindeki koşullar, üçüncü ülkelerdeki koşullar ve kendi bireysel koşulları sığınmacıların gelecek planlaması yaparken doğrudan dikkate alınmaları gereken koşullar olarak görülmektedir. Bunların yanında süreci belirleyecek ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik faktörler gibi pek çok faktörün varlığı da dikkate alınmalıdır. Bütün bunlardan anlaşılması gereken şudur ki, Suriyeli sığınmacıların gelecekleri ile ilgili kararları Türkiye’nin ya da başka bir ülkenin tek başına almasının ya da uygulamasının mümkün olmadığıdır.

Türkiye açısından izlenecek yol, bu üç seçenekle ilgili olarak imkânların sağlanması ve teşvik edici yöntemlere başvurulmasıyla sınırlı olmaktadır.

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar politikasının gelişim süreciyle ilgili önemli gelişmeler şu şekilde özetlenebilir:

- 2011'de krizin ilk başladığı andan itibaren Türkiye, açık kapı politikası izlemeye başlamış ve can güvenliği olmadığı için sınırına gelen insanları kabul etmiştir.
- 4 Nisan 2013'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, TBMM tarafından çıkartılarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun ile yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlenmiştir.
- 22 Ekim 2014'te 6458 Sayılı Kanunun uygulanmasına dair esasları içeren Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmelikte "Geçici Koruma", "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıların haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanan" koruma olarak açıklanmıştır.
- 15 Ocak 2016'da 6458 sayılı Kanun uyarınca çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile Türkiye'de bulunan sığınmacıların çalışma hayatında karşılaşılabilecekleri çalışma şartları, ücret gibi konularla ilgili esaslar belirlenmiştir.

- 18 Mart 2016'da AB ve Türkiye'nin, Türkiye üzerinden AB'ye yönelen düzensiz göç hareketlerini sona erdirmeye konusunda vardıkları mutabakat, süreçteki bir diğer önemli gelişme olmuştur. Mutabakatın göç alanına ilişkin öne çıkan noktaları arasında, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye üzerinden Yunan adalarına düzensiz yollarla ulaşan göçmenlerin Türkiye'ye gönderilmesi, bu şekilde Türkiye'ye gönderilen her bir Suriyeli'ye karşılık Türkiye'de bulunan ve Birleşmiş Milletler'in hassasiyet kriterleri ekseninde belirlenecek bir başka Suriyeli'nin AB'ye yerleştirilmesi (1'e 1 formülü), Türkiye'nin AB'ye yönelen yeni düzensiz göç rotalarının oluşumunu engellemesi, Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde ya da ciddi şekilde azaldığında AB üye devletlerinin gönüllülük esasına dayanarak katkıda bulunacakları kararlaştırılmıştır. Ayrıca Gönüllü İnsanî Kabul Planı'nın devreye sokulması, 2016 yılının Haziran ayı sonunda, tüm kıstasların karşılanması şartıyla Türkiye lehine vize kolaylığı ve vize muafiyeti hususlarının değerlendirilmesi, "Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı" üzerinden 3 milyar Euro'nun çeşitli projelerin desteklenmesi amacıyla kullanılması ve ek 3 milyar Euro'luk bir kaynağın yine aynı program üzerinden aktarılması hususları AB tarafından Türkiye'ye taahhüt edilmiştir. Avrupa Birliği Türkiye ile imzalanan göçmen mutabakatının üzerinden yaklaşık 4 yıl geçmesine rağmen, vize serbestisi, malî yardım, yeniden yerleştirme, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. "Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı" kapsamında verileceği taahhüt edilen 6 milyar Euro'nun ise 3 milyarlık bölümü bile aktarılmamıştır.

- 24 Ağustos 2016 tarihinde başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı ve 20 Ocak 2018 tarihinde başlayan Zeytin Dalı Harekâtı sonrasında ise Türkiye'nin terör unsurlarından temizlediği bölgelerde yürüttüğü güvenli bölge inşa politikalarına paralel olarak gönüllü geri dönüşlerin de daha fazla telaffuz edilmesi önemli bir diğer adımdır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, uyum konusunu da düzenlemiştir. Söz konusu düzenleme ile uyum konusu ilk kez mevzuatımıza girmiş ve bu alanda politika oluşturulması için gerekli normatif çerçeve belirlenmiştir. 11. Kalkınma Planı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı da yabancılarla ilgili sürdürülen uyum politikasının önemli kaynaklarıdır. Söz konusu belgelerle yabancılara hizmet sağlayan kurumlar arasında koordinasyon kurularak yabancılara verilen hizmetlerin kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. İhtiyaç odaklı hizmetlerin sunulması, yabancıların toplum ile olan karşılıklı uyumlarına destek olarak kişilerin marjinalleşme riskinin azalmasına katkı sağlamıştır. Türkiye uyum konusunda ilk günden itibaren gerekli uygulamaları hayata geçirmiştir ve geçirmeye devam etmektedir. 2019 yılında da özellikle bu konuda daha etkin bir çalışma içine girilerek Göç İdaresi Genel Müdürlüğü aracılığıyla vatan-daşlar ile sığınmacıların daha fazla bir araya gelmesine yönelik organizasyon ve projeler artırılmıştır.

Türkiye'de bulunan geçici koruma kapsamındaki kişilerin üçüncü ülkelere yerleştirme süreci ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile birlikte yürütülmektedir. Üçüncü ülkelere yerleştirilebilecek kişiler belirlenerek bir

Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtı ile başlayan süreç sonrasında ise Türkiye'nin terör unsurlarından temizlediği bölgelerde yürüttüğü güvenli bölge inşa politikalarına paralel olarak gönüllü geri dönüşlerin de daha fazla telaffuz edilmesi önemli bir diğer adımdır.

Bir geri dönüş programının uluslararası bağlamda kabul gören bir şekilde işleyebilmesi için 3 koşulu içermesi gerekmektedir:

1. Gönüllülük ve serbest rızaya bağlı olması;
2. Güvenlik koşullarının sağlanması ve geri dönüşün güvenli olması;
3. Sürdürülebilir bir geri dönüş programı olması.

havuz oluşturulmakta ve sonrasında üçüncü ülkelerin belirledikleri kriterlere uygun olan kişiler BMMYK'nın seçimi ile bu ülkelere gönderilmektedir. Şubat 2020 itibariyle Türkiye-Yunanistan sınırının açılmasıyla beraber sığınmacıların üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri süreci de yeni bir boyut kazanmıştır.

Gönüllü geri dönüş, yukarıda da belirtildiği üzere sığınmacı sorunlarının çözümünde öngörülen üç seçenekten birisidir. Diğer iki seçenek olan birinci sığınma ülkesinde kalma (uyum/entegrasyon) ve üçüncü ülkeye yerleştirilme, ikisi birlikte ele alınması gereken bir yoldur. Genel olarak, bugünkü anlayışta, bir geri dönüş programının uluslararası bağlamda kabul gören bir şekilde işleyebilmesi için 3 koşulu içermesi gerekmektedir:

1. **Gönüllülük** ve serbest rızaya bağlı olması,
2. **Güvenlik** koşullarının sağlanması ve geri dönüşün güvenli olması,
3. **Sürdürülebilir** bir geri dönüş programı olması.

Bu noktada gönüllülüğün derecelerinden bahsedilebilir. Tam gönüllü geri dönüş, devletlerin planladığı üretilmiş, dayatılmış bir geri dönüş ve kendiliğinden gelişen bir geri dönüş ihtimalleri söz konusu olabilmektedir. Bunlardan ilki arzu edilen ve sorunsuz gerçekleşecek olan geri dönüşü ifade etmektedir. Dayatılmış yani devletlerin planladığı geri dönüşte bazı sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Bu nedenle dayatılmış geri dönüşün istenilen bir durum olmadığını da belirtmek gerekmektedir.

Güvenli geri dönüş ise dönülecek yerdeki güvenliğin sağlanmış olması ve orada insanların hayatlarını güvenlik endişesi ya-

şamadan devam ettirebilmesi durumudur. İnsanların kendilerini güvende hissetmeleri diğer bütün koşulların ötesinde bir öneme sahiptir.

Geri dönüşlerde sürdürülebilirliğin sağlanması sığınmacıların kendi mülküne dönmesiyle mümkün olacaktır. Kişiler için bir gelecek planlaması yapılırken elbette kendi mülkünde, evinde yaşama fikri ağır basacaktır. Kişilerin mülklerine geri dönememelerinin önündeki başlıca engel ise can güvenliğinin olmaması durumudur. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla yapılan birçok saha çalışmasında Türkiye'ye göç etmelerinin temel nedeninin iç savaştan kaynaklı güvenlik sorunu olduğunu söyleyen sığınmacılar Suriye'de güvenliğin sağlanmaması hâlinde dönmeyi düşünmediklerini de açıkça ifade etmektedirler. Dolayısıyla geri dönüşün ne zaman, çatışmanın hangi evresinde planlandığı da geri dönüşlerin başarıyla yürütülebilmesi açısından son derece önemlidir.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla yapılan birçok saha çalışmasında göç etmelerinin temel nedeninin ölüm korkusu olduğunu söyleyen sığınmacılar Suriye'de güvenliğin sağlanmaması hâlinde dönmeyi düşünmediklerini de açıkça ifade etmektedirler.

Dünyadaki gönüllü geri dönüş ve güvenli bölge örneklerine bakıldığında her olayın kendine has dinamikleri ve aşamaları olduğu görülmektedir. Afganistan, büyük ve düzensiz bir göç havuzu oluşturduğu ve hâlen bir düzensizlik yaşandığı için önemli bir örnektir. Afganistan'daki ilk büyük göç dalgası, SSCB'nin Afganistan'ı işgali (1979-1989) ile başlayan ve ilk beş yıl (1979-1984) yoğun, sonrasında da azalarak devam eden göç dalgasıdır. İkinci büyük göç dalgası, 1992 yılında Taliban rejiminin neden olduğu, özellikle 1995-2000 yılları arasında Afganistan'dan başta İran ve Pakistan olmak üzere pek çok ülkeye göçlerin yaşandığı süreçtir. Üçüncü büyük göç dalgası ise 11 Eylül 2001'de Taliban'ın ABD'ye düzenlediği terör saldırıları sonrasında yaşanan uluslararası çatışmalar sonucunda gerçekleşen göç dalgasıdır.

Yakın komşuları olması sebebi ile İran ve Pakistan en yoğun Afgan göçlerine ev sahipliği yapan iki ülke olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, 1990 yılında gelindiğinde İran ve Pakistan'da yaklaşık 6 milyondan fazla Afgan yaşamlarını sürdürmekteydi.³⁸ 2002'den sonra giderek artan geri dönüşler BMMYK'nın da destekleriyle devam etmektedir; fakat mevcut gönüllü geri dönüşlere rağmen hâlen 70 ülkede yaklaşık 2 milyondan fazla Afgan sığınmacı bulunmaktadır.

Sudan'da yaşanan Darfur Krizi (2003) nedeniyle 2.7 milyon insan ülke içinde yerinden edilmiş ve 350 bine yakın Sudanlı Çad'a göç etmiştir.³⁹ BM, Darfur Krizi'ni iklim değişikliğine bağlı ortaya çıkan çatışma kaynaklı sığınmacı hareketi olarak değerlendirmektedir. 2017 yılına kadar zaman içinde kısmî geri dönüşler görülmekle birlikte söz konusu dönüşlerin çok sınırlı kaldığı ifade edilebilir. Çad ile Sudan arasında gönüllü geri dönüş anlaşması imzalanmış; ancak anlaşmanın uygulamada bir karşılığı olmamış; hatta 2020 Ocak ayında yeni bir sığınmacı hareketi gerçekleşmiştir.

Bir diğer ilgi çekici örnek ise Sri Lanka'dır. 1980'lerde başlayan iç savaş nedeniyle 100 bine yakın Tamil, Hindistan'a yönelmiştir.⁴⁰ Sınırlı olarak gerçekleşen geri dönüşler ise 2009'dan beri devam etmekte olup BMMYK öncülüğünde düzenlenmeye çalışılmaktadır. Sri Lanka bir güvenli bölge oluşturulan; ancak bu bölgeye göç edenlerin de saldırıya uğradığı bir örnek olması nedeniyle incelemeye değerdir. Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür ancak sayının artması güvenli bölge ve gönüllü geri dönüşler konusunda ortak kabul edilmiş ve her yerde uygulanabilecek bir modelin olmadığı gerçeğini değiştirmeyecektir.

Suriyeli sığınmacılarla ilgili olarak “geri dönüş” tartışmaları özellikle sığınmacıların yoğun olarak bulunduğu, Lübnan, Ürdün ve Türkiye başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri dâhil birçok ülkede gündeme gelmektedir. Devlet politikası olarak Türkiye’de de gündemde olan gönüllü geri dönüşlerle ilgili olarak yürütülen hukukî prosedüre de bakmak faydalı olacaktır.

Türkiye’nin gönüllü geri dönüşlerle ilgili şeffaf ve hukukî dayanakları olan bir sistemi mevcuttur. 2013 yılı öncesinde göçmenlerle ilgili işlemler Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmekteydi. 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Kanun ile İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Gönüllü geri dönüşler, 22/10/2014 tarihli ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 9’uncu bölümünün (Gönüllü Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Çıkış) 42’nci Maddesi ve 29/11/2017 tarihli ve 2017/10 sayılı Bakanlık Genelgesi ile düzenlenmiştir.

Türkiye’de gönüllü geri dönüşlerle ilgili prosedür kişinin bulunduğu ildeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü’ne başvurusu ile başlamaktadır. Başvuru akabinde veri tabanı üzerinden kimlik kontrolü yapılan sığınmacılara gönüllü geri dönüşün planlandığı bölgeye ilişkin güncel durum hakkında bilgi verilmektedir. Türkçe ve sığınmacıların anadilinde (Suriyeliler için Arapça) olmak üzere hazırlanan Gönüllü Geri Dönüş İstek Formu ve yine aynı şekilde hazırlanan Gönüllü Geri Dönüş Tebliğ Formu’nun imzalanması ile başvuru resmiyet kazanmaktadır. Gerçekleştirilen işlemler esnasında geri dönüşün gönüllülük niteliğinin teyidi için, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) temsilcisinin bulunması gerekmektedir. BMMYK temsilcisinin

Suriyeli sığınmacılarla ilgili olarak “geri dönüş” tartışmaları özellikle sığınmacıların yoğun olarak bulunduğu, Lübnan, Ürdün ve Türkiye başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri dâhil birçok ülkede gündeme gelmektedir.

bulunamaması durumunda Kızılay yetkilisi, Kızılay yetkilisinin de bulunmaması hâlinde Valilik makamlarınca uygun görülen sivil toplum kuruluşu temsilcisi veya Valilik İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu görevlisinin hazır bulunması sağlanmaktadır. Söz konusu kişiler tarafından sığınmacı ile görüşülerek sığınmacının sözlü teyidi alınmakta, Gönüllü Geri Dönüş İstek Formu imzalatıldıktan sonra süreçle ilgili şeffaflık yerine getirilmiş olmaktadır. Bu işlemlerin ardından Gönüllü Geri Dönüş İstek Formu'nun bir nüshası ile birlikte yabancıların çıkış yapması planlanan hudut kapısının bulunduğu şehre seyahatini sağlayan yol izin belgesi tevdi edilerek gerekli yönlendirme yapılmaktadır.

Gönüllü geri dönüşler Hatay'daki Cilvegözü, Şanlıurfa'daki Akçakale, Kilis'teki Öncüpınar ve Gaziantep'teki Karkamış sınır kapılarından gerçekleşmektedir. Türkiye'den Suriye Arap Cumhuriyeti'ne gönüllü geri dönmek üzere sınır kapılarından çıkış yapan Suriyeli yabancıların geçici koruma kimlik belgeleri, çıkış yaptıkları kara hudut kapısında teslim alınarak imha edilmektedir. Çıkış yaptıkları kara hudut kapısı tarafından gönüllü geri dönüş yapıldığını belirten veri girişi yapılmakta ve çıkış kayıtlarına istinaden çıkış yaptığı kara hudut kapısının bulunduğu ildeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından söz konusu yabancıların geçici koruma kaydı sonlandırılmaktadır.

Gönüllü geri dönüş işlemi gerçekleştirilen yabancılar bir süre sonra yeniden geçici koruma talebinde bulunabilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 13. Maddesi kapsamında yeniden geçici koruma talebinde bulunan yabancılar hakkında mülakat ve tahkikatın ardından yapılan değerlendirme sonucunda geçici koruma hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına karar veri-

lir. Bu süreçte özellikle kişinin çatışma bölgesine gidip gitmediği, radikal örgüt bağlantısı olup olmadığına bakılmaktadır. İlgili Valilik tarafından geçici koruma kapsamına alınması uygun bulunan yabancılara kayıt belgesi düzenlenerek yabancının Türkiye’de kalışına izin verilmektedir.

2017 yılından itibaren başlatılan “bayram izni” uygulaması gönüllü geri dönüşlerle ilgili ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu uygulama ile Suriye uyruklu yabancılarının ülkelerinde bulunan akrabaları ile bayramlaşmaları ve daha önce yaşadıkları yerlerdeki yaşam koşullarını ve ülkelerine gönüllü geri dönüş yaptıklarında bu yerlerde güvenli ve yeterli bir şekilde hayatlarını idame ettirip ettiremeyeceklerini görebilmeleri (git, gör, gel, anlat) amaçlanmıştır. Bu kapsamda her yıl dinî bayramlarda ve belirlenen tarihler arasında Suriyeli yabancılara ülkelerine gitmeleri için izin verilmektedir. 2017 yılında 272 bin, 2018 yılında 154 bin ve 2019 yılında 198 bin Suriyeli, bayram izinleri kapsamında ülkesine gitmiştir. Bu üç yıl içinde toplam 118.689 Suriye uyruklu yabancı Ramazan ve Kurban Bayramları izinleri kapsamında ülkelerinden Türkiye’ye geri dönmemişlerdir. Ramazan ve Kurban Bayramları izinleri kapsamında ülkelerine giderek Türkiye’ye geri dönmeyen söz konusu kişilerin daha önce yaşadıkları bölgelerdeki yaşam şartlarını yerinde görerek orada kalmaya karar verdikleri görülmüştür. Bu sayı ile gönüllü geri dönüş prosedürüne uygun olarak geri dönenlerin sayısı toplandığında toplam gönüllü geri dönüş yapan Suriyeli yabancı sayısı elde edilmektedir. Bu kapsamda gönüllü geri dönüş yapan Suriye uyruklu yabancılarının sayısı 15.06.2020 tarihi itibarıyla 402.011’dir.

“Bayram izni” uygulaması ile Suriye uyruklu yabancılarının ülkelerinde bulunan akrabaları ile bayramlaşmaları ve daha önce yaşadıkları yerlerdeki yaşam koşullarını ve ülkelerine gönüllü geri dönüş yaptıklarında bu yerlerde güvenli ve yeterli bir şekilde hayatlarını idame ettirip ettiremeyeceklerini görebilmeleri (git, gör, gel, anlat) amaçlanmıştır.

Yapılan saha çalışmaları Türkiye'de kalış süresi ile güvenli bölgeye gönüllü geri dönüş isteği arasında negatif korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de kalış süresi uzadıkça dönme isteği azalmaktadır. Nitekim 5 yıl ve daha az süredir Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %57,2'si güvenli bölgeye geri dönmek istemektedir. 6 yıl ve daha uzun süredir Türkiye'de yaşamakta olan Suriyelilerin %47,2'si ise güvenli bölgeye gitmeyi tercih etmeyeceklerini ve sadece %2,1'i güvenli bölgeye gidebileceklerini belirtmektedir.

Güvenli Bölge İnşası

Güvenli Bölge Kavramı ve Uygulama Örnekleri

İçinde bulunduğumuz yüzyılda birçok kavram ve pratik gibi savaş da içerik ve yöntem bakımından değişime ve dönüşüme uğramıştır. En büyük savaşların “algı savaşları” olduğu bu dönemde Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte “belirsizlik” kalıcı bir siyasete dönüşmüştür. “Kriz yarat, fırsata dönüştür ve belirsizlikten faydalan” şeklinde özetlenebilecek bir siyaset hâkim olmaya başlamıştır. Suriye bunun en iyi örneklerinden birisidir, Irak ise ilk denendiği yerlerden birisi olmuştur.

Savaşların/çatışmaların karakterinin değişmesi, geleneksel güvenlik konseptinde kendisine yer bulamamış tehditlerin farklı bir nitelik kazanması ve yeni tehditlerin ortaya çıkması güvenlik kavramının genişlemesine sebebiyet vermiştir. Özellikle Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte dondurulmuş çatışmaların yeniden başladığı ve “neyin güvenliği, kimin güvenliği ve hangi tehditlere karşı güvenlik” sorularına verilen ve devleti merkeze alan klasik cevapların “bireyi, toplumu ve devleti” içine alacak şekilde genişlediği görülmüştür. Bu süreçle birlikte çatışmaların artması neticesinde barışın ve güvenliğin sağlanması ve korunması amacıyla Birleşmiş Milletler yeni yöntemler geliştirmiş ve önleyici diplomasi, çatışmayı önleme, barışı sağlama, barışa zorlama, barışı koruma ve diğer bölgesel örgütlerle işbirliğine gitme gibi uygulamaları hayata geçirmiştir. Güvenlik alanındaki mevcut genişlemeyle ve BM’nin barışı sağlama ve korumaya yönelik faaliyetleriyle birlikte, insan hakları temelinde yükselen insanî güvenlik olgusunun önemli bir konuma gelmesi tesadüf değildir.

BM’ye göre insanî güvenlik; insanı merkeze alan bir bakış açısıyla; insanların “korkudan ve yokluktan muaf” olarak “insan onuruna yaraşır” şekilde yaşamasıdır.

İnsanî güvenlik için ilk somut adım 1994 tarihli BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan İnsanî Kalkınma Raporu olmuştur. UNDP tarafından her yıl hazırlanan bu raporlar arasında ilk kez 1994 yılında ‘insanî güvenlik’ kavramına yer verilmiştir. BM’ye göre insanî güvenlik; insanı merkeze alan bir bakış açısıyla; insanların “korkudan ve yokluktan muaf” olarak “insan onuruna yaraşır” şekilde yaşaması şeklinde özetlenmiştir.

Birleşmiş Milletler, insanî güvenliği yedi güvenlik başlığında ele almaktadır ve oluşturulacak güvenli bölgelerde de bu güvenlik boyutlarının tamamında faaliyetler yürütülmesi gerekmektedir.

Güvenlik Türleri	Temel Sorun Alanları
Sağlık Güvenliği	Salgın hastalıklar, kötü beslenme, kamu sağlığında yokluk, temel sağlık güvencesinden yoksunluk
Gıda Güvenliği	Açlık, kıtlık, gıda fiyatlarındaki ani yükselişler, temiz gıdaya erişememe
Ekonomi Güvenliği	Sürekli yokluk, işsizlik, finansal fırsatlara ulaşmakta eksiklik
Çevre Güvenliği	Çevresel yıkım, kaynakların yok edilmesi, doğal afetler
Bireysel Güvenlik	Tüm şekilleriyle fiziksel şiddet, insan kaçakçılığı, çocuk işçiliği
Toplumsal Güvenlik	Kimlik temelli gerilimler, suç, terörizm
Siyasal Güvenlik	Siyasi baskı, insan hakları ihlalleri, adalet ve hukuk devletinden yoksunluk

BM konseptine uygun bir şekilde yedi güvenlik başlığı ile ilgili olarak Türkiye’nin Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât Bölgelerindeki faaliyetleri konusunda 09-26 Aralık 2019 tarihleri arasında yapılan bir saha araştırmasında aşağıdaki hususlar ön plana çıkmıştır:⁴¹

- 1. Sağlık Güvenliği:** Bölgede sağlık alanında Türkiye’nin bölgedeki varlığı öncesine kıyasla ciddi değişim ve dönüşümler gözlenmektedir. Bölgede sağlık hizmetlerine erişim imkânı artırılmıştır. Hastaneler inşa edilmiş; ekipman, sağlık personeli ve hizmet kalitesi üst standartlara çıkartılmaya çalışılmıştır. Örneğin Zeytin Dalı Harekât Bölgesi’nde daha önce

altı merkezde verilen birinci basamak sağlık hizmeti Türkiye'nin bölgede yürüttüğü çalışmalarla 22'ye yükselmiştir. Bölgede daha önce mobil sağlık hizmeti verilemezken, şu an 10 mobil sağlık aracı ile köylere sağlık hizmeti sunulmaktadır. Bunun yanında 5 hastane ve 17 sağlık merkezî hizmet vermeye devam etmektedir. Fırat Kalkanı Harekât Bölgesi'nde ise 4 hastane, 11 sağlık merkezî ile sağlık hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca sağlık hizmetlerinin ifası sırasında nüfus kaydının oluşturulması amacıyla muayene olanlardan kimlik kartı talep edilmeye başlanmıştır. Kampların tümünde STK'lar tarafından açılan sağlık merkezleri sayesinde de kamplarda yaşayan göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmıştır.

2. **Gıda Güvenliği:** Türkiye gıda güvenliği ile ilgili olarak Esed döneminde yeterli alt yapının sağlanamamasından kaynaklanan sorunları çözmeye yönelik adımlar atmıştır. Türkiye hem kendi kurum ve kuruluşları eliyle hem de STK'lar aracılığıyla temiz suya ulaşım, düzenli olarak elektriğin sağlanması ve yetersiz gıda sorunlarını bertaraf etmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Gıda arzı, denetimi ve temiz su arzı gibi konulardaki çalışmalar çeşitli kurumlar ve STK'lar arasında işbirliği ve uyum içinde gerçekleştirilmektedir.
3. **Ekonomi Güvenliği:** Ekonomi güvenliği ile ilgili olarak DEAŞ ve PKK/PYD döneminde halktan zorla toplanan vergiler kaldırılmış, el konulan mallar iade edilmiş, halkın can ve mal güvenliğinin sağlandığı bir ortam yaratılarak ekonomik hayatın yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Ticarete, tarıma ve yeni istihdam alanlarına dönük projelere öncelik verilmesi ve hibe sağlanması elverişli bir ekonomik yapı için kayda değer gelişmeler olmuştur.

- 4. Çevre Güvenliği:** Türkiye, bölgeye düzenlediği harekâtlar neticesinde çevre güvenliğinin sağlanmasına ilişkin olarak temiz suya erişim, su kaynaklarının ve orman varlığının korunması ve hava kirliliği gibi konularda çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'nin çevre güvenliğine ilişkin belirlediği temel hedef mazot kullanımını düşürerek hava kirliliğini olabildiğince azaltmaktır. Yerel meclislerin girişimleriyle elektrik enerjisi teminine yönelik çeşitli anlaşmalar yapılarak şehrin temiz ve uygun enerjiye kavuşması konusunda da adımlar atılmıştır. Ayrıca Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı Harekât Bölgelerinde su depolarının inşası ve isale hatları gibi konularda da ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Zeytin Dalı Harekât Bölgesi'nde Zeytin Dalı Elektrik, Su ve Kanalizasyon İdaresi kurulmuştur.
- 5. Bireysel Güvenlik:** Şiddetsiz ve insan onuruna yaraşır bir yaşam ilkeleri üzerine kurulu bireysel güvenlik olgusu insan odaklı devlet geleneğini benimseyen Türkiye'nin bölgede en fazla öncelik verdiği konu olmuştur. Örneğin Fırat Kalkanı Harekâtı Bölgesi'nde DEAŞ döneminde insanların sokaklara dahi çıkamadığı, herkesin gözü önünde DEAŞ tarafından infaz edildiği, kamu binalarının işkence merkezine hâline geldiği, ülkede okumuş ve kültürlü kesimin ceza evine atıldığı, bomba yüklü motosiklet ve araçlarla gerçekleştirilen saldırılar neticesinde çok sayıda sivilin hayatını kaybettiği bölge, terörden arındırılmıştır. Zeytin Dalı Harekât Bölgesi'nde ise silahsızlanmaya ilişkin çalışmalar yürütülmektedir. Kültürel bir gerekçeye ek olarak güvenlik endişesi ile taşınan silahların kayıt altına alınması, balistik bulguların toplanması bireysel güvenlik açısından atılan en somut adımdır. Silah satış yerlerinin çalışmasına ilişkin esaslar Yerel Meclisler ta-

rafından düzenlenmiş; yerel unsurlar aracılığıyla emniyet-asayiş birimleri oluşturulmuştur. Olağan bir kolluk gücünün gereklerini karşılamaya çalışan, güvenlik hizmeti ifa ederken bir kusur işlemesi veya hata yapması durumunda soruşturma geçiren Şurta Teşkilatı, Türkiye'de muadili olan 155 nolu telefon hattıyla hizmet vermektedir. Böylece halkın kolluğa erişimi kolaylaşmaktadır.

- 6. Toplumsal Güvenlik:** Toplumsal güvenlik konusunda Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte hasarlı okullar onarılmış, 553 okul hizmete açılmıştır. Bölgedeki okullarda eğitim dilinin Arapça olarak belirlenmesinin yanında Türkçe ve İngilizce dilleri de ikinci yabancı dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Savaş koşulları nedeniyle desteğe ihtiyacı olan çocuklara ve gençlere yönelik Rehberlik ve Araştırma Merkezî açılmıştır. Bu merkezlerde öğrenme güçlüğü çeken, dikkat eksikliği olan, görme – işitme kaybı, zihinsel yetersizlik gibi özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuklara ise onlara özgü eğitim programları ile eğitim hizmeti verilmektedir. Cerablus ve El Bab'da bir yüksekokul ve İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi hizmete açılmıştır. Zeytin Dalı Harekat Bölgesi'nde ise gerek savaş koşulları gerekse PKK/PYD terör örgütü kaynaklı eğitim açığının karşılanması için öğrencilere telafi eğitimler verilmektedir. Zeytin Dalı Harekât Bölgesi'nde belirlenen yeni müfredatta Rejim döneminden farklı bir biçimde eğitim müfredatı Kürtçe'yi de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiş; eğitim dilinin Arapça olmasına ek olarak Kürtçe, Türkçe ve İngilizce de öğretilmeye başlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye tarafından bölgede hayatın normalleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla Rejim döneminde ve PKK/PYD döneminde bulunmayan halk eğitim merkezleri ve meslek

Uluslararası
hukuk
bağlamında
çatışma
bölgelerinde
sivillerin
korunmasına
yönelik olarak
belirli bölgelerin
oluşturulması
uygulamaları
sadece güvenli
bölge adıyla
anılmamaktadır,
farklı
kavramlar da
kullanılmaktadır.

edindirme kursları sayesinde katılımcıların genellikle kadınlardan oluştuğu kursiyerlere ebe yardımcılığı, dikiş – nakış kursları ve kuaförlük eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin bölgedeki varlığı ile kadınlar hayata daha rahat tutunmakta, böylece güvenli ortamın sağlanmasıyla birlikte terör örgütleri tarafından devşirilmesi engellenmemektedir.

7. Siyasal Güvenlik: Siyasî güvenlikle ilgili olarak DEAŞ ve PKK/PYD dönemlerindeki siyasal baskılar, insan hakları ihlalleri, etnik kültürel baskılar ve militarizasyon uygulamalarının ötesinde tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi normalleşme meydana gelmektedir. Harekât bölgesinde aktif siyasal hareketten bahsetmek mümkün görünmese de basın yayın ve kitle iletişim araçları çerçevesinde haftalık ve aylık periyodlarla broşür niteliğinde Arapça gazete benzeri çalışmalar süregelmektedir. Ayrıca Arapça yayın yapan radyo söz konusudur. Bölgede yaşayan halkın yerel meclisler aracılığıyla siyasal taleplerini iletmeleri ve sorunlarına çözüm aramaları siyasal güvenliğin tesisi noktasında önemli adımlardır.

Uluslararası hukuk bağlamında çatışma bölgelerinde sivillerin korunmasına yönelik olarak belirli bölgelerin oluşturulması uygulamaları sadece güvenli bölge adıyla anılmamaktadır, farklı kavramlar da kullanılmaktadır. Özellikle Cenevre Sözleşmesi'ne baktığımızda pek çok kavramın kullanıldığı görülmektedir. Bunların içerisinde “sıhî kasabalar”, “güvenlik kasabaları”, “güvenli yerler”, “tarafsız bölgeler”, “savunmasız yerler” ve “güvenli bölge” kavramının uluslararası sözleşmelerde kullanılan başlıca kavramlar olduğu söylenebilir. Ancak bu sözleşmelerin dışında birçok devletlerarası uygulamada ve Güvenlik Konseyi kararlarında güvenli bölge kavramı kullanılmaktadır. Bu kavramla ilgili önemli bir örnek 1991 yılında ABD, İngiltere ve Türkiye'nin Ku-

zey Irak'ta Birleşmiş Milletler kararı olmadan bir güvenli bölge kurmasıdır. Esas itibariyle sivillerin korunması için bir bölge kurulması amaçlanmıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bazı kararlarıyla burayı desteklemiştir. “İnsanî güvenli bölge” uygulamaları başta Bosna, Ruanda ve Irak olmak üzere pek çok yerde hayata geçirilmiştir.

Bunun dışında uluslararası hukukta kullanılan önemli bir kavram da “siyasî güvenli bölge” kavramıdır. Buna göre bir ülkedeki çatışmaları durdurmak, bir ülkenin güvenliğini sağlamak gibi siyasî amaçlarla kurulan güvenli bölgeler “siyasî güvenli bölge” olarak adlandırılmaktadır.

Literatüre bakıldığında farklı bölgelerdeki yeniden yapılandırma modellerinin çeşitli modellerle icra edildiği görülmektedir. Model tanımlarındaki değişikliğin temel nedeni ise yeniden yapılandırma faaliyetlerinin safhalarının farklı isimlendirilmesidir.

Yeniden yapılandırma denince farklı birçok faktörden bahsedilebilir. Örneğin siyasî ortam, ekonomik kapasite, bölgedeki gelişmişlik, kültürel mozaik, psikolojik etkenler veya hukukî kısıtlamalar bu süreci etkileyen bağımsız ve kontrol dışındaki etmenlerdir. Bunların dışında çatışmanın çehresi, radikalleşme ve coğrafi şartlar gibi yancıl etkenlerden de bahsedilebilir. Bütün bu etmenlerin süreci etkileyebileceği ve değiştirebileceği göz önüne alınırsa yeniden yapılandırma faaliyetlerinin standartlaştırılmasının çok da mümkün olmadığı söylenebilir.

Yeniden yapılandırma süreçlerinin genel olarak üç ana safhadan ibaret olduğu görülmektedir:

Yeniden yapılandırma süreçlerinin genel olarak üç ana safhadan ibaret olduğu görülmektedir: Mukabele, Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik.

1. **Mukabele:** Acil insanî ihtiyaçların giderilmesi bağlamında kriz başladığında yahut başlamasının hemen sonrasında veya bazen başlamadan önce insanî sonuçları yönetmek üzere başlatılmış olan bir mukabele süreci söz konusudur.
2. **Dönüşüm:** Eğer kriz bir şekilde çözülmüşse veya kriz müsaade ediyorsa o ülke veya bölge içerisinde bir dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.
3. **Sürdürülebilirlik:** Kendine yeterlilik ya da sürdürülebilirlik kapsamında bölgede bir sistem tesis edilmesi amaçlanmaktadır.

Suriye'de güvenli bölge oluşturulması, çatışmaların başladığı günden itibaren hep gündemde olmuştur. ABD'de Obama yönetimi Suriye'de güvenli bölge oluşturulması ile ilgili resmî açıklamalar yapmıştır. Obama yönetiminin sonlarına doğru ABD güvenli bölge oluşturmak yerine bazı amaçlarını gerçekleştirmek için bölgedeki PYD ve PKK uzantısı unsurların kullanılması yönünde bir siyasî yol izlemeyi tercih etmiştir. Bu yolla âdetâ ABD adına bölgede "güvenli bölgeler" oluşturulması ve bu yöntemle ABD'nin bölgede konuşlanması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu politikanın Obama yönetimi sonrasında da Trump yönetimi tarafından güçlendirilerek devam ettirildiği görülmüştür. Bu nedenle Türkiye'nin bölgede güvenli bölge oluşturulması yönündeki çabaları desteklenmemiştir. Ancak Türkiye açısından güvenli bölge oluşturulması hiçbir zaman önemini yitirmemiştir.

İlk defa 2012 yılında başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından güvenli bölge oluşturmanın gerekliliği gündeme getirilmiştir. Bunun nasıl olması gerektiğine dair bazı somut açıklamalar da yapılmıştır. Örneğin 2014 yılında yapılan resmî açıklamada

Suriye'nin Akdeniz kıyısından Suriye'nin doğusuna kadar uzanan, içerisinde İdlib, Afrin, Cerablus, Ayn'el Arab, Telabyad ve Haseke yerleşim yerlerinin bulunduğu bir bölgenin güvenli bölge olarak düzenlenmesinin gerekliliği dile getirilmiştir. Bu öneriler ABD tarafından açıklamalar düzeyinde desteklenmiş olsa da somut bir destekten yoksun kalmıştır. Hatta ABD yönetiminde yer alan James Jeffrey, Nicholas Burns gibi önemli bazı isimler makalelerinde Suriye'de güvenli bölgenin çok yararlı olabileceği yönünde görüş belirtmişlerdir. Mesela bunun Suriyeli sivillerin korunması için etkin bir çözüm olduğu, Suriye'den Batı'ya giden mülteci akınının azaltılmasına yol açacağı ve Türkiye ile ilişkileri güçlendireceği gibi faydaları dile getirilmiştir. Bu görüşler içerisinde güvenli bölgenin nasıl korunacağına dair detaylar da yer almıştır. 15 bin kişilik bir güvenlik biriminin, oluşturulacak güvenli bölgeyi koruyabileceği, bu gücün yarısının ABD, yarısının da Türk birliklerinden oluşabileceği önerisi bunlara örnek verilebilir.

Bu açıklamaların uluslararası platformda destekten yoksun kalması sonucu Türkiye tek başına sorumluluk üstlenmeye karar vermiştir. Örneğin Millî Güvenlik Konferansı'nda Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın açıklaması bu kapsamda değerlendirilebilir. Hulusi Akar 440 kilometre uzunluğunda bir güvenli bölgenin varlığından söz etmiş, buranın Türkiye'nin silahlı kuvvetleri tarafından korunması gereken bir bölge olması gerektiğini ifade etmiştir. Yine bu kapsamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 7 Ocak 2019'da New York Times'a verdiği bir mülakatta ABD'nin çekilmesinden sonra bölgede oluşacak boşluğu ancak Türkiye'nin doldurabileceğini, bunun da güvenli bölge oluşturularak yapılabileceğini açıkladığı görülmektedir.

Türkiye’nin güvenli bölge oluşturma konusundaki amaçları şöyle sıralanabilir:

- Güvenli bölge oluşturulmasında ilk amaç güvenliğin sağlanmasıdır. Özellikle devlet dışı terör örgütlerinden kaynaklanan güvenlik tehditlerine karşı Türkiye’nin ulusal güvenlik ihtiyacını giderecek bir bölge olması beklenmektedir.
- Sağlık, barınma, eğitim hizmetleriyle bölgenin yeniden yaşanabilir bir bölge olması hedeflenmektedir.
- Oluşturulan güvenli bölge ile Suriyelilerin dışarıya göçlerinin azalmasına da katkı sunacağı beklentisi mevcuttur.
- Türkiye’de ve diğer ülkelerde bulunan Suriyeli sığınmacıların dönebileceği bir bölge oluşturmak da güvenli bölge oluşturulmasında güdülen amaçlardan birisidir. Elbette bu noktada en fazla sığınmacı yükünü almış olan Türkiye’deki Suriyelilerin öncelikli olarak düşünülmesi doğal bir beklentidir. Yapılan farklı açıklamalara bakıldığında 1 ila 2 milyon arasında Suriyeli’nin bölgeye yerleştirilmesi hedeflenmektedir.

Güvenli bölgenin kimin korumasında olacağı konusu güvenli bölge oluşturma süreçlerinde en önemli konulardan birisidir. Öngörülen güvenli bölgenin korunmasına ilişkin Türkiye’nin Kuzey Suriye ile ilgili ABD ve Rusya ile yaptığı mutabakatlar kapsamında, bu üç ülkenin ortak korumasının söz konusu olacağı yönünde bir yaklaşımının hâkim olduğu söylenebilir. Rusya’nın bu konuda sergilediği çekimser tavrın nasıl bir sonuç doğuracağını şimdi kestirmek mümkün değildir.

Suriye'nin kuzeyinde Aynel Arab'dan Derik'e kadar olan Fırat'ın doğusunda bir bölge, güvenli bölge olarak tasarlanmaktadır. Fırat'ın batısındaki bölge büyük oranda hâlen Türkiye'nin kontrolündedir. Hâlihazırda 30-32 km derinlikte Aynel Arab, Telabyad, Kamışlı ve Rasulayn gibi önemli yerleşim yerlerini de içine alan 480 kilometrelik bir alandan bahsedilmektedir. Türkiye burada 10 bölge, 140 köy kurmayı planlamaktadır. Bölgelerde 30'ar bin, köylerde ise 5'er bin kişilik nüfusun yerleştirilmesi tasarlanmaktadır.

Güvenli bölge inşa meselesi sadece Türkiye'nin sorunu değildir. Avrupa'ya yönelen göç hareketlerinin de önlenmesini beraberinde getireceğinden Avrupa güvenliği için de önemli bir boyutu haizdir. Türkiye başta Avrupalı devletler olmak üzere uluslararası toplum tarafından maddî ve manevî olarak desteklenmeli, ekonomik külfet sadece Türkiye üzerine bırakılmamalıdır.

Güvenli bölge inşa meselesi sadece Türkiye'nin sorunu değildir. Avrupa'ya yönelen göç hareketlerinin de önlenmesini beraberinde getireceğinden Avrupa güvenliği için de önemli bir boyuta haizdir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu önemli bir konu da güvenli bölgenin hangi hukukî prensiplere göre inşa edilip hangi hukukî prensiplere göre yönetileceği meselesidir. Ayrıca güvenli bölgenin inşa edilmesinin ardından özellikle özel mülkiyet ve temel haklar noktasında azamî bir hassasiyet gözetilmelidir. Bu bölge Türkiye'nin gözetimi altına girdikten itibaren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulanması gereken bir bölge hâline gelecektir. Oluşturulacak güvenli bölgede yetki kullanımı noktasında hangi temelde, hangi oranda kullanılabileceği ile ilgili hukukî çalışmaların yapılması gerekir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak bir çalışma yürütülmelidir. Savaş sonrası, Suriye'de, rejimin yerlerinden edilen yurtdışındaki Suriyelileri ülkeye kabulü ile ilgili nasıl bir tavır sergileyebileceği belirsizliğini korumaktadır. Böyle bir belirsizlik ortamında güvenli bölge uygulamasının uzun süre önemini koruyacağı söylenebilir. Bu nedenle uygulamanın gerçekleşebilir olması kadar hukukî bir zeminde seyretmesi de önem arz etmektedir.

Suriye'de yürütülen güvenli bölge çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için başka uygulama örnekleriyle karşılaştırılması bir yöntem olarak benimsenebilir. Bosna ve Afganistan ile karşılaştırıldığında Suriye ilginç tespitler yapılabilecek bir ülke örneği oluşturmaktadır. Bosna ve Afganistan'da savaşın ardından yeniden yapılandırma, güvenliğin sağlanması ve acil insanî ihtiyaçların giderilmesi çalışmaları uluslararası toplumun çabalarıyla yapılmıştır. Bosna'da Dayton Anlaşması'nın gereği olarak Yüksek Temsilci marifetiyle bir merkezî kontrol mekanizması tesis edilmişti. Yani Birleşmiş Milletler sürecin bizzat içinde yer almıştır. Güvenlik boyutu ise NATO tarafından yürütülmüştür. Bunun dışında Avrupa'nın âdeta arka bahçesi olması nedeniyle

Avrupalı ve Avrupalı olmayan pek çok ülke Bosna'da aktif rol almıştı. Örneğin toplu taşımanın malî boyutunu (araç alımı, bakım ve onarımı gibi) Japonya üstlenmişti. Ekonomik hayatı düzenleme faaliyetleri, para basmak da dâhil, Almanya'nın sorumluluğundaydı. Ayrıca NATO çerçevesinde her ülke kendi sorumlu olduğu bölgede yapılandırma timleri oluşturmuştu ve orada yeniden yapılandırma faaliyetlerini kendi ülke ölçeklerine ve ülke bütçelerinden aktarılan paraya uygun olarak yürütüyordu. Ana kaygı ise etnik çatışmanın devamının önlenmesi, milliyetçi söylemlerin yatıştırılmasıydı. Amaç ülkenin birlik ve beraberliğinin sağlanması için gerekli koşulların oluşturulmasıydı.

Afganistan'da ise durum biraz daha farklıydı. Afganistan zaten 30 yılın üzerinde savaşa iç içe yaşamış bir ülkedeydi ve ülkenin mimarisi gerçekten çok kötü durumdaydı. 32 ayrı dilin konuşulduğu ülkede birbirinden farklı birçok aktörün farklı ajandaları vardı. Afganistan'da da Bosna'da olduğu gibi NATO'nun bir yüksek temsilcisi vardı ve bu temsilci NATO ile ilgili hususları sivil kanada aktarmak ile görevlendirilmişti. Fakat Dayton benzeri bir anlaşma olmaması nedeniyle ülkedeki idare tamamen Afganlıların elinde kalmıştır. 2006 yılından itibaren il yapılandırma timleri teşkil edilmiş; NATO üyesi ülkeler kendi sorumluluklarındaki illerde bu yapılandırma timleri aracılığıyla ülkenin yeniden yapılandırılması projelerini başlatmışlardır. Ancak bu projeler çok yetersiz kalmış, her yerde aynı başarı sağlanamamıştır. Merkezî bir kontrol sistemi kurulamamıştır. Öncelikli ihtiyaç olan su temini için kuyu açmak, kaynak olan yerlerde baraj yapmak, yol yapmak gibi farklı uğraş alanları ortaya çıkmış ancak bu noktada ülkelerin kabiliyetine bağlı olarak yetersizlik-

Afganistan ve Bosna'da yürütülen yeniden yapılandırma faaliyetleri farklı ülkelerden aktarılan malî kaynaklarla finanse edilmiştir. Türkiye; Suriye'de yaptığı yeniden yapılandırma faaliyetleri için başka ülkelerin kaynaklarını kullanmadan tek başına sorumluluk üstlenmektedir.

ler ve farklı sorunlar yaşanmıştır. Çok uluslu ortamlarda bu tür çalışmaları yapmak, organize etmek gerçekten büyük zorluklara neden olmaktadır.

Bu iki örneğe bakıldığında Türkiye'nin Suriye'de yaptığı işin büyüklüğü ve önemi daha iyi anlaşılabilir. Afganistan ve Bosna'da yürütülen yeniden yapılandırma faaliyetleri farklı ülkelerden aktarılan malî kaynaklarla finanse edilmiştir. Türkiye, Suriye'de yaptığı yeniden yapılandırma faaliyetleri için başka ülkelerin kaynaklarını kullanmadan tek başına sorumluluk üstlenmektedir.

Güvenli Bölge Yönetimi

Türkiye, her harekât dönemi sonrasında yeni tecrübeler kazanarak süreci tamamen yönetecek bir tecrübe birikimine sahip olmuştur. Bölgede yürütülen çalışmaların ortaya koyduğu bir gerçek de pragmatik yaklaşımların bir model yaratmada ön plana çıkmasıdır. Bu pragmatik yaklaşımları sınıflandırmak mümkündür. 10 başlıkta özetlenebilecek bu yaklaşımlar, aslında genel literatürde kabul gören 3 ana safha ile örtüşmektedir. Ancak Türkiye şartlardan da etkilenecek bölgedeki yeniden yapılandırma kapsamındaki faaliyetlerini biraz daha çeşitlendirmiştir.

- 1. Güven Ortamının Tesis Edilmesi:** Türkiye, ilk harekâta başlarken bölge insanının Türkiye'ye yönelik tutum ve düşüncesinin nasıl olacağı, Türkiye'nin bölgede nasıl bir tepkiyle karşılaşılacağı belirsizdi. Bu durum güven boşluğu ile açıklanabilir. Nitekim harekâtlar sonrasında terör örgütlerinin Elbab'da, Azez'de gerçekleştirdiği eylemlerin amacı da Türkiye'nin bölgede güveni tesis edemediği algısını yaratmak

olmuştur. Bölgede, yürütülecek faaliyetlerin halk tarafından sahiplenilmesinin ilk şartı, Türkiye'nin bölge halkı tarafından güvenilen güç olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle de Türkiye'nin yeniden yapılandırma faaliyetleri kapsamında ilk adımı bu yönde olmuştur.

2. **Mevcut Durumun Tespit Edilmesi:** Sahadaki sosyal, kültürel, ekonomik vb. durumun detaylarıyla ortaya konulması, bölgede uygulanacak politikaların ve alınacak tedbirlerin uygunluğuna doğrudan etki edeceği için çok önemlidir. Bu tespit sonucunda ihtiyaçlar ve öncelikler belirlenerek yönetim süreci başlamaktadır.
3. **İhtiyaç Yönetimi Süreci:** İhtiyaç yönetimi çok büyük bir planlamadır. Ancak Türkiye bölgede daha çok ihtiyacı yerinde görmek ve bu ihtiyacı gidermek için mal ve hizmet temini şeklinde hareket etmiştir.
4. **Acil İnsanî İhtiyaçlarla İlgili Tedbirler Alınması:** Bu husus, diğer dünya örnekleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin en başarılı olduğu konudur. AFAD ve Kızılay gibi deneyimli, büyük kuruluşlar eliyle bu konuda yürütülen çalışma, aslında dünya için de bir model oluşturmaktadır. Afganistan örneğine bakıldığında 2002'de müdâhalenin başladığı ülkede 2005 yılında Birleşmiş Milletlerin barınma kamplarında soğuktan donan çocuklar olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde hâlâ soğuktan donan insanlar söz konusudur. Bu da göstermektedir ki aradan geçen 10 yıla rağmen yaşam koşulları ve acil insanî ihtiyaçların karşılanması bağlamında pek bir şey değişmemiştir.
5. **Altyapı ve Yaşam Koşullarının Geliştirilmesi:** Bu faaliyet, önemli olduğu kadar pahalı bir faaliyettir. Türkiye bu faaliyet için ilk olarak belediye ve Valiliklerin imkânlarını seferber

Bölgede savaşın izlerinin silinmesinin insanların psikolojisi üzerinde oldukça önemli bir etkisi olduğu açıktır.

ederek daha etkili ve maliyet açısından etkin bir yöntem kullanılarak süreci yürütme yoluna gitmiştir. Bölgede Türkiye'deki belediyelerden gönderilmiş logar kapakları, çöp konteynırları vs. kullanılmaktadır. Koordinasyon ise bölgeye yakın olan Valiliklere verilmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, bu koordinasyon faaliyetinin çok iyi planlanarak herhangi bir kaynak israfına neden olmamaktır. Bu uygulamanın taşıdığı risk ise farklı bölgelerden farklı Valiliklerin sorumlu olmaları dolayısıyla sahaya örnek teşkil edebilecek hizmetlerin yansımama ihtimalidir.

6. **Çatışma İzlerinin Giderilmesi:** Bu, başka uygulamalarda görülmeyen ve Suriye'de yürütülen yeniden yapılanmaya has bir faaliyet alanıdır. Örneğin Bosna'da hâlâ binalardaki mermi izleri görülebilir. Türkiye'nin ise bölgeye girdiğinde attığı ilk adımlardan birisi çatışma izlerinin silinmesine yönelik çalışmasıdır. Savaşın izlerinin silinmesinin insanların psikolojisi üzerinde önemli bir etkisi olduğu açıktır. Daha önce hiçbir yeniden yapılandırma faaliyetinde olmadığı kadar büyük bir hassasiyetle bölgedeki enkazın kaldırılması, hasarlı binaların onarılması, kurşun izlerinin kapatılması gibi emarelerin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Bu kapsamda bölgede daha önce hâkim olan terör örgütlerinin duvarlara yazmış olduğu radikal/legal sloganlar da temizlenmektedir. Çünkü bu yazılar radikalliğin canlı kalması ve devamlılığı noktasında da bazen psikolojik manada sorun teşkil edebilmektedir.
7. **Hizmetler:** Hizmet noktasında oldukça geniş bir çeşitlilikten söz etmek mümkündür. Dünyanın hiçbir güvenli bölge inşa faaliyetinde görülmeyen çocuk parkları gibi hayatı nor-

malleştiren ve savaşın en dezavantajlı grubu olan çocukları önceleyen hizmet alanları bölgeye damgasını vurmuştur. Örneğin Afganistan'da hâlâ bir çocuk parkı kavramı yoktur, sadece belli alanlarda kurulmuş tahtadan lunaparklar vardır. Bunun yanında elbette eğitim, sağlık gibi olmazsa olmaz hizmetlerin devamı için gerekli olan yatırım ve organizasyon faaliyetleri de öncelikli hizmetler arasındadır.

8. **İdarî Kapasitenin ve Uzlaşının Teşvik Edilmesi:** İdarî kapasitenin ve uzlaşının teşvik edilmesi çabasının en önemli meyvesi yerel meclislerdir. Türkiye'nin bölgede ayrı ayrı yerleşim yerlerini baz alarak meclisler oluşturulmasını sağlaması idarî kapasitenin canlı tutulması için önemlidir. Şu anda bölgede 20 civarında yerel meclis, kendi bölgeleri ile ilgili karar merci olarak görev yapmaktadır. Bu meclislerin her biri âdeta şehir devlet şeklinde bir yönetim uygulaması ortaya koymaktadır. Bu meclislerin tek merkeze bağlı çalışma düzeninin sağlanamaması durumunda ilerleyen dönemde feodal bir yapıya evrilmesi riski de mevcuttur. Bu da dikkat edilmesi gereken bir husustur ancak şu anda yerel meclislerin varlığı ve işlerliği birinci önceliktir.
9. **Kendi Kendine Yeterliliğin Sağlanması:** Kendine yeterlilik, kurulan sistemin devamı için gerekli şartlardandır. Bu çerçevede zeminde Türkiye'nin bölgede ziraî ilaçlamaya yönelik ofisler açması, buraya uzmanlık aktarması, bölgede hudut tesis edilip buradan yerel meclislerin gelir elde etmesinin sağlanması kendine yeterliliğin adımlarıdır. Kendine yeterlilik sürekli hâle getirilemediğinde sakıncaları ortaya çıkabilir. Bunun önüne geçilmesi için kendine yeterlilik ile bunun idame ettirilmesi arasında bir denge kurulması gereklidir.

10. Sosyal Uyumun Sağlanması: Bu en zor konulardan birisidir. Şu anda bölgede farklı aşiretlerin varlığının yanında yerinden edilmiş insanların da varlığı söz konusudur. Arazi gibi konularda anlaşmazlığın olması kaçınılmaz bir durumdur.

Belirtilen faaliyet alanlarında bölgede yapılan çalışmalar ise çok daha detaylı ve kapsamlıdır. Bu süreçte daha önce yürütülmüş ve örnek alınabilecek bir uygulama da olmadığı için yapılan çalışmaların özgün ve durumun gerekleri uyarınca planlanmış bir model olduğu söylenebilir.

Suriye Görev Gücü, 2016 yılında Başbakanlık talimatıyla kurulmuş, Başbakanlık Müsteşarı'nın başkanlığında ilgili Bakanlıkların Müsteşarlarından oluşmuştur. Suriye Görev Gücü'nün karar ve talimatları ilgili makamlarca ivedilikle ve öncelikle yerine getirilmiştir. Bu kararların uygulanarak alana yansımaları süreci ise İçişleri Bakanlığı'nın koordinasyonunda gerçekleştirmiştir.

Harekât bölgelerinde yürütülecek danışmanlık hizmeti ile ilgili bir eylem planı hazırlanmıştır. Bu plan Cerablus ve Azez uygulamaları çerçevesinde oluşturulmuştur. Daha sonra Afrin ve ardından Barış Pınarı Harekâtı Bölgesi'nde de uygulanmıştır. Buradaki başarıda etkili olan en temel nokta, her adımın farklı birimlerin istişaresiyle ve alandan gelen bilgilere göre karar alıcıların da uygulayıcıların da ortak hareket etmiş olmasıdır. Mülkî idare amirleri başkanlığında her hafta MSB temsilcilerinin, EGM, Jandarma ve diğer kurum temsilcilerinin katılımıyla koordinasyon toplantıları yapılmıştır.

Harekât bölgelerindeki faaliyetlerin koordine edilmesi için Gaziantep ve Kilis Valilikleri görevlendirilmiştir. Bölgede görev yapacak olanlar, öncelikle teorik olarak ardından bölgeyi

yerinde görmek suretiyle eğitime tabi tutulmuştur. Bölgede ilk olarak İnsanî Yardım Koordinasyon Merkezleri oluşturulmuş, ardından da yerel meclislerin oluşturulması sağlanmıştır. Yerel meclislerin Meclis Başkanları, Meclis kararları doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti Kilis ve Gaziantep Valiliklerine müracaatta bulunarak hayatın normalleştirilmesi faaliyetleri kapsamında danışmanlık hizmeti talep etmişlerdir. Bu kapsamda Azez ve Mare Emniyet; Cerablus, Elbab ve Çobanbey ise Jandarma sorumluluk bölgesinde kalacak şekilde danışmanlık alanları olarak belirlenmiştir. Emniyet ve Jandarma bölgeleri belirlenirken hem kurumların kapasiteleri hem de sorumluluk alanları dikkate alınmıştır. MSB, Millî Suriye Ordusu, Yerel Meclisler, yerel kolluk birimleri, danışmanlık yapmak üzere Jandarma ve Emniyet mensupları ve bütün bu paydaşları koordine etmekle görevli mülkî idare amirleri bölgede işbirliği içinde normalleşme faaliyetlerini yürütmektedir. Bölgede Türkiye Cumhuriyeti sadece danışmanlık hizmeti yürütmekte olup yönetimle ilgili kararlar yerel meclisler tarafından alınmaktadır.

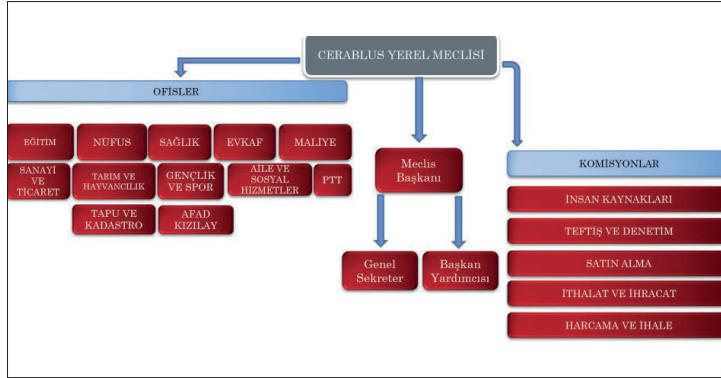
Bölgede çatışmalar biter bitmez normalleşme faaliyetleri üç temel alanda başlamıştır: Yerel meclislerin açılması, güvenliğin sağlanması ve enkaz kaldırma.

Bölgede çatışmalar biter bitmez normalleşme faaliyetleri üç temel alanda başlamıştır: Yerel meclislerin açılması, güvenliğin sağlanması ve enkaz kaldırma. Bunun yanında diğer hizmetlerde de normalleşme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Yerel Meclisler

Fırat Kalkanı Harekâtı ile güvenli hâle getirilen bölgelerde “Yerel Meclisler” kurulmuştur. Örneğin Cerablus Yerel Meclisi 16 üye ve 388 personeli ile faaliyet yürütmektedir. Cerablus Yerel Meclisi’nin idarî yapılanma şeması da şöyledir:

Bugüne kadar 10.524 Suriye Polisi yetiştirilmiştir. Bu yolla 1990'larda dünyada hâkim olan "peace keeping" (barış sürdürme) modelinin yerine Türkiye uluslararası literatüre "peace making" (barış yapma) modelini kazandırmıştır. Kolluk eğitimi ile ülkelerin kendi kamu düzenini, iç dinamikleri ile sağlaması için kabiliyet kazanmaları sağlanmıştır.

Bölgelerdeki duruma ve ihtiyaca göre yerel meclislerin yapılanmalarında farklılıklar görülebilmektedir. Sınır kapısı olan yerde bir gümrük yapılanması varken sınırdan içeride olan yerleşimlerde böyle bir yapılanmanın olmaması gibi şartlardan doğan farklılıklar görülmektedir.

Güvenlik

Bölgenin en önemli ihtiyacı olan güvenlik alanında polis gücü görev yapmaktadır. Hayatın bir bölgede normale dönmesi isteniyorsa ilk atılacak adım oradaki kamu düzeni ve asayişin sağlanmasıdır. Bu amaca yönelik olarak 2016 yılı itibarıyla ileride oluşturulacak muhtemel güvenli bölgelerde görev yapacak kolluk birimlerinin eğitimi için çalışmalara başlanmıştır. Oluşturulan bir modelle 18-50 yaş arası okuma yazma bilenler yerel meclis ve mülkî idare amirlerince mülakata alınarak seçilmiş, seçilen adaylar Polis Akademisi tarafından eğitilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Ocak 2017’de ilk mezunlar verilmiş olup bugüne kadar da 10.524 Suriye polisi yetiştirilmiştir. Bu yolla 1990'larda dünyada hâkim olan "peace keeping" (barış sürdürme) modelinin yerine Türkiye "peace making" (barış yapma) modelini etkin

bir şekilde hayata geçirmiştir. Kolluk eğitimi ile ülkelerin kendi kamu düzenlerini kendi iç dinamikleri ile sağlaması için kabiliyet kazanmaları amaçlanmıştır.

Kurulan kamera takip sistemi ve “sokak polisi” uygulamasıyla da yerleşim yerlerinde asayiş sağlanmaktadır. Silahların kontrol ve kayıt altına alınması için silah ruhsatlandırma çalışması başlatılmıştır. Yeni nüfus kayıtlarının oluşturulabilmesi için “dijital veri tabanlı nüfus kayıt sistemi” kurulmuş ve insanlara “tanıtım kartları” verilmeye başlanmıştır. Yine sürücü belgeleri ve plakalar için de düzenlemeler getirilerek kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

Enkaz Kaldırma

Her birimin danışmanlık hizmeti alabileceği bir uzman, Türkiye tarafından görevlendirilmiştir. Bölgede yol, kaldırım, elektrik, su ve kanalizasyon altyapı yapım çalışmaları, fiber internet hattı döşeme çalışmaları gibi temel şehircilik hizmetleri yürütülmektedir. Kurulan zabıta müdürlükleri eliyle gıda denetimi, çevre düzeni, geciken ödemelerin tahsilatı gibi faaliyetler yerine getirilmektedir.

Mümkün olan en kısa zamanda mevcut okullar onarılarak ve gereken yerlerde yenileri inşa edilerek eğitim faaliyetlerine başlanmış olup ilkokul düzeyinde bölgedeki okullaşma oranı %85'e yaklaşmıştır. Genel okullaşma oranı da %50'nin üzerindedir. Bölgede meslek yüksekokulları açılarak yükseköğretim olanakları da geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bölgede kadınlara yönelik meslek edindirme kursları açılmış olup kursa katılanlara yeterlilik sertifikaları verilmektedir.

Sağlık, bölgedeki en önemli hizmet alanlarından birisidir. Mevcut hastane binaları onarılmış, gerekli yerlerde yeni hastane ve sağlık ocakları kurularak sağlık hizmet ağı ulaşılabilir kılınmıştır. Bunun yanı sıra Mobil Sağlık Hizmeti ile köylerde de hizmet vermeye başlanmıştır. Diyaliz merkezleri, diş üniteleri gibi birimlerle sağlık hizmetlerinde çeşitlilik artırılırken bir taraftan da hastanelerin yatak, yoğun bakım ünitesi ve ameliyathane gibi kapasiteleri de geliştirilmeye devam etmektedir. Hâlihazırda Türkiye'ye hasta sevki oranı % 0,2'lere kadar gerilemiştir. Eczaneler ruhsatlandırılarak ilaç temini ve satışı kontrol altına alınmıştır.

Sosyal Hizmet Merkezî tarafından saha taraması yapılarak engelli, şehit ve yetim ailelerin tespiti yapılarak ihtiyaç analizi yapılmaktadır. Yetimhaneler periyodik olarak takip edilmekte, denetimi sağlanarak gerekli rehberlik ve yönlendirmeler yapılmaktadır. Sosyal Market uygulaması kapsamında STK tarafından finanse edilen proje ile şehit aileleri aylık 250 TL tutarında alışveriş olanağından faydalanmaktadır. Yetim ve şehit ailelerine sivil toplum kuruluşları aracılığıyla nakdî sosyal yardım verilmekte ve aşevlerinde günlük bir öğün olmak üzere sıcak yemek dağıtımı yapılmaktadır. İhtiyaç sahibi ailelere konserve gıda, mama, zeytin, pirinç gibi ürünlerin dağıtımı yapılmaktadır. Giyim malzemesi noktasında da ihtiyaç sahipleri Sevgi Butik Mağazası projesi ile desteklenmektedir.

Bölgedeki barınma ihtiyacının giderilmesi için konut projeleri sürekli hayata geçirilmekte, konut edindirme noktasında da şehit aileleri ve yetimlere öncelik verilmektedir. Bölgede ibadethaneler onarılmakta, ihtiyaç duyulan yerlerde ya inşa edilmek ya da çadır ibadethaneler kurulmak suretiyle insanların kullanımına açılmaktadır.

Diğer Hizmetler

Güvenli bölge olarak oluşturulması amaçlanan bölgede malî disiplin sağlanmış ve yerel meclislerin çoğu, altyapı ve üstyapı hizmetleri, belediyecilik hizmetleri, sağlık ocağı, karakol, su vb. hizmetleri kendi kaynakları ile verir hâle gelmiştir. Mevcutta devam edilen MKS (Muhasebe Kayıt Sistemi) sisteminin iyileştirilmesi amacı ile web tabanlı bilgisayar programı yazılım çalışmaları tamamlanmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Ofis bazında “program bütçe”, genel olarak “performans bütçe” uygulanmaktadır. Bölgedeki gümrük müdürlüklerinin çalışma şekli, koordinesi ve planlaması yapılmış olup, rutin olarak kontrol ve denetimleri yapılmaktadır.

Bölgedeki nehirlerden kanal açılarak mevcut araziler sulanabilir hâle getirilmektedir. Bölgede sertifikalı tohum ekimi başlamıştır. Çiftçi bilgileri (tarımsal arazi bilgileri vb.) kayıt altına alınmaktadır. Çiftçilere Yerel Meclis aracılığıyla fide, fidan, gübre ve tarım ilacı dağıtımı yapılmaktadır. Hasat edilen tarım ürünleri, yerel halkın talebiyle, Toprak Mahsulleri Ofisi (arpa, buğday) ve Tarım Kredi Kooperatifleri (mercimek, nohut, patates) tarafından satın alınmaktadır. Şap, brucella, veba ve çiçek hastalıklarını engellemek için aşılama, bakteri ve haşerelere karşı; okul, kamp ve köylerde ilaçlama yapılmaktadır. Açılmış olan kesimhanelerde veteriner hekim gözetiminde kesim yapıp, mühürlenip tüketime sunulmaktadır. Durgun suda yeşil ot üretimi odası kurularak hayvanların günlük yeşil ot üretimi tedarik edilmektedir.

Bölgede sanayi ve ticaretin geliştirilmesi ve düzenlenmesi için de faaliyetler yürütülmektedir. Bu kapsamda merkezî yerler ve köylerde işyeri sayımı yapılarak işyerleri kayıt altına alın-

Güvenli bölge olarak oluşturulması amaçlanan bölgede malî disiplin sağlanmış ve yerel meclislerin çoğu, altyapı ve üstyapı hizmetleri, belediyecilik hizmetleri, sağlık ocağı, karakol, su vb. hizmetleri kendi kaynakları ile verir hâle gelmiştir.

maktadır. İşyerlerinin uyması gereken kurallar yanında ruhsatlandırma tüzüğü ve vergi tarifesi hazırlanmıştır. İşyerlerinde tartı aletleri, fiyat etiketleri, son tüketim tarihi, ruhsat vb. denetimler yapılmaktadır. Bölgede Sanayi ve Ticaret Odaları kurulmuştur.

Bölgede spor faaliyetleri de desteklenmektedir. Halı saha, basketbol sahası gibi tesisler yapılmış, okul bahçelerine basketbol potaları kurulmuştur. Bunun yanında okullara spor malzemesi dağıtılmış olup bu türden ihtiyaçlar tedarik edilmiştir. Bölgedeki beden eğitimi öğretmenleri ve öğrencilere branş bazında kurs vermek üzere antrenör görevlendirilmesi yapılmış ve kurslara başlanmıştır. Yetim Sosyal Destek Merkezleri ve parklara çocuk oyun alanları kurulmaktadır. Gençlik Merkezi kurularak seçilen gençlik liderlerine Türkiye'de eğitim verilmiştir. Okullarda; futbol, basketbol, masa tenisi ve satranç turnuvaları düzenlenmektedir.

Bölgedeki mülkiyet sistemine ait bilgi ve belgeler tespit edilmeye başlanmıştır. Ancak halihazırda tapu ve kadastro çalışmalarında gerekli sicil, belge, bilgi ve haritaların büyük çoğunluğuna ulaşamamıştır. Bulunan belge ve bilgiler, ölçülen alanlar dijital olarak arşivlenmektedir. Bölge halkı ve kamusal insanî yardım ihtiyaçları için yer tespiti, haritalama, ölçüm ve planlama çalışmaları yürütülmektedir. Mahalle ayrımı ve sokak isimleri numaralama çalışması yapılmıştır. Bölgedeki sit alanları tespit edilerek kadastro paftalarına işlenmektedir. Yerel Meclisler tarafından sit alanlarının korunmasına dair karar alınmaktadır. Bölgenin fizikî haritası da güncellenmiştir.

Bölgede PTT hizmetleri başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Bölgede görev yapan çalışanların ve vatandaşların parmak

izi alınarak açılan posta çeki hesapları aracılığı ile havale, çek ödeme, para yatırma ve aktarma, döviz işlemleri gibi daha birçok bankacılık hizmetleri sunulmaktadır. Eğitim, sağlık, adliye, emniyet, yerel meclis ve müftülük personeli olan yerel çalışanların maaşları PTT tarafından ödenmektedir. Posta gönderimi ve kargo teslimi hizmetleri ile tüm bölge halkının lojistik ihtiyaçları PTT tarafından sağlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgedeki aktif varlığından önce terörün, baskının, zulmün hüküm sürdüğü, özgürlüklerin kısıtlandığı, hayatın yokluk içinde sürdürülmeye çalışıldığı harekât bölgeleri, gönüllü geri dönüşlerin de etkisiyle bugün nüfusun katlanarak arttığı, güvenliğin tesis edildiği, eğitim-öğretim hizmetlerinin aksamadan devam ettiği, ticaretin canlandığı ve bölgenin kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilecek güce eriştiği bir şekle bürünmüştür.

Türkiye'de bulunan yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli'nin yanında Türkiye'nin nüfuz alanında olan İdlib'de 3,4 milyon ve harekât bölgelerinde ise 2,3 milyon insan bulunmaktadır. Yani toplamda Türkiye'nin nüfuzu altında olan 10 milyon Suriyeli söz konusudur. Şu anda PKK'nın etkili olduğu ve rejimin kontrolü altında olan bölgelerdeki nüfusun çok daha az olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bölge politikasının hayati bir öneme sahip olduğu açıktır. Unutulmamalıdır ki insanî yardım, çözümün kendisi değildir, ancak insanların acılarını hafifletmeye yardım etmektedir. Kişi başı günlük ihtiyacın sadece 1\$ olduğu düşünülse bile günlük birkaç milyon dolarlık bir ihtiyaçtan bahsedilmektedir. İnsanî yardımın maliyeti düşünüldüğünde, sorunun çözümünün daha az maliyetli olacağı açıktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgedeki aktif varlığından sonra nüfusun katlanarak arttığı, güvenliğin tesis edildiği, eğitim-öğretim hizmetlerinin aksamadan devam ettiği, ticaretin canlandığı ve bölgenin kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilecek noktaya geldiği görülmektedir.

Bölgede sürdürülebilir ve kalıcı bir yapılanmanın bölge insanı tarafından yürütülebilmesi için neler yapılması gerektiği ile ilgili çalışmalar 5 boyuttan oluşan bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Bu noktada, kriz bölgelerindeki faaliyetlerin ilk aşaması olan acil insanî ihtiyaçların giderilmesi aşamasından sonra, daha ileri bir aşama olan “sistem geliştirme” safhasına geçilmesi için çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Sorunun kalıcı çözümü noktasında kurulması planlanan sistem ile ilgili somut öneri ve modeller de mevcuttur. Bu modelleme dâhilinde bölgede sürdürülebilir ve kalıcı bir yapılanmanın bölge insanı tarafından yürütülebilmesi için neler yapılması gerektiği ile ilgili 5 boyuttan oluşan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır.

1. **Güvenlik:** Suriye’de çatışmalar devam ettiği sürece güvenlik sektörünün varlığı için gerçekleştirilmesi gereken güvenlik reformu ve silahsızlanma gibi iki alt koşulun gerçekleşmesi kısa vadede çok da mümkün görünmemektedir.
2. **Radikalleşme ile Mücadele:** Bölgeye yeterli yardım ulaşmaması durumunda oluşacak boşluğun terör örgütleri tarafından doldurulmaya çalışılacağı söylenebilir. Nitekim bölgede had safhada Selefi çabalar da söz konusudur.
3. **Gelişim:** Gelişim konusu üç alt başlık çerçevesinde ele alınabilir: ekonomik gelişim, altyapı ve kamu hizmetleri.
4. **İdarî Kapasite:** Burada örgütlenme ve adalet mekanizmasının geliştirilmesi özellikle ön plana çıkarılmalıdır.
5. **Sosyal Uzlaş:** Bölgedeki farklı grupların birlikte yaşama kültürü geliştirmesi yönünde adımlar atılmalıdır.

Afgan örneğinde bu 5 boyuttan yalnızca üçünün ön plana çıktığı görülmüştür. Örneğin Afganistan’da yeniden yapılandırma dâhilinde sosyal uzlaş ele alınmamıştır. Bu nedenle de o bölgede etnik toplumlar arasında hâlen sıkıntılar yaşanmaktadır.

Türkiye’nin sınır ötesinde yapmış olduğu hizmet anlayışı dünyadaki tek örnektir. Türkiye, dünyadaki en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkedir. Göç meselesi iklim değişikliği ile

birlikte 21. yüzyılın en önemli sorunudur. Bu nedenle konunun her boyutuyla daha fazla konuşulmasına, tartışılmasına ihtiyaç vardır. Bu noktada medya, en önemli sorumluluğu alacak aktörlerden birisidir.

Medyanın bölgedeki değişim ve gelişmeleri iç ve dış kamuoyuna anlatma yükümlülüğü vardır. Medya ve kamu görevlileri arasındaki ilişkiler, kamuoyunun bilgilendirilmesi yükümlülüğünün yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ilişkilerin sağlıklı olması yapılan dezenformasyonun da önüne geçilmesini sağlamaktadır. Özellikle kriz dönemleriyle ilgili nasıl haber yapılacağı ya da yapılması gerektiği ayrı bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilmelidir. Sığınmacılar konusunda yapılacak haberler ve oluşturulacak algı, sığınmacıların yerel topluma uyum ve entegrasyonu ile ilgili de sorun yaratabilecektir. Bu nedenle haber kaynağı olan kamu otoriteleri ile bir kamu görevini yerine getiren medya mensupları arasında hızlı ve şeffaf bir iletişimin varlığı elzemdir. Medya ayrıca sığınmacıları güvenlikleştirici ve onları tehdit olarak betimleyen nefret dilinden, ötekileştirici üsluplardan uzak bir şekilde haber yapmalıdır. Medyanın sığınmacıları güvenlikleştirici söylemine Batı medyasında sıkça rastlanmaktadır.

1900'lü yılların başından beri Ortadoğu'da sürekli bir hareketliliğin olduğu, zaman zaman çatışmaların, iktidar değişikliğinin görüldüğü herkesin malumudur. Ancak 2010 yılı sonrasında Arap Baharı süreciyle başlayan dönem bunun çok ötesinde bir hareketliliktedir. Demokratikleşme umutlarıyla başlayan süreç, Ortadoğu'nun en büyük altüst oluşlarından birisini sonuç olarak önümüze getirmiştir. İlerleyen dönem Türkiye'nin de içinde bulunduğu veya liderlik edeceği bir siyasî sürece gebedir.

Demokratikleşme umutlarıyla başlayan süreç Ortadoğu'nun en büyük altüst oluşlarından birisini sonuç vermiştir. İlerleyen dönem Türkiye'nin de içinde bulunduğu veya liderlik edeceği bir siyasî sürece gebedir.

Türkiye'nin insan odaklı devlet geleneği, geçmişten bugüne pek çok bölgesel ve küresel soruna yaklaşımın yöntemini belirlemiştir. Bu kapsamda, harekât bölgelerindeki ihya ve inşa çalışmaları, insanî güvenliği kapsayan ancak onun ötesine geçen politik-kültürel derinliğe sahiptir. Bu sahipliğin, bölge halkının Türkiye'ye olan yaklaşımını minnet ve vefa duygusu ile şekillendirdiği de not edilmelidir.

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın üzerinden yaklaşık üç yıl, Zeytin Dalı Harekâtı'nın üzerinden ise yaklaşık iki yıl geçmiş durumdadır. Bu sınırlı zaman zarfında insanî güvenliğin farklı bileşenlerinin eriştiği düzey, Türkiye'nin bölgedeki varlığının askerî faaliyetlerin çok ötesinde olduğuna işaret etmektedir.

İç savaş yaşanan bölgelerde düzen kurmanın, emniyeti/asayiş sağlamanın ötesinde bir kavram olan güvenlik; refah ve özgürlüklerin birey ve toplum düzlemlerinde kurumsal ve psikolojik olarak inşa edilmesi anlamına gelmektedir. İlerleyen dönemlerde bölgedeki insanî güvenlik düzeyinin daha da olgunlaşacağı ifade edilmelidir.

Sonuç

Göç ve sınır güvenliği meselesi, 2011 yılında patlak veren Arap Baharı sürecinin Suriye üzerindeki etkisi ile birlikte Türkiye açısından hayati derecede önem arz eden bir konu hâline gelmiştir. Türkiye; bir yandan Suriye'deki iç çatışmalar sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yaparken diğer yandan da bölgede oluşan güç boşluğundan kaynaklı terör örgütlerinin açık hedefi hâline gelmiştir. Suriye'deki rejimin sivil halk üzerinde baskı ve şiddetini artırması sınırlarımıza yönelen kitlesel insan hareketliliğine ivme kazandırırken başta AB olmak üzere uluslararası toplumun göç yönetimi konusunda adil yük paylaşımında bulunmaması Türkiye üzerinde ciddi bir sorumluluk doğurmuştur.

Türkiye, Suriye'de çatışmaların başladığı ilk günden itibaren Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını ve ülkenin esas sahibi olan Suriyeliler tarafından yönetilmesi görüşünü her platformda dile getirmiştir. Bölgede gerçekleşen insanî dramın önlenmesi adına Türkiye'ye sığınan her Suriyeli'ye kapılarını açarak yerel toplumla bütünleşmelerini sağlayan geniş kapsamlı politikalar tatbik etmiştir. Ancak Suriye'deki iç istikrarsızlığın uzamasına bağlı olarak sığınmacı sayısındaki artış iç ve dış dinamiklerle birlikte sığınmacıların gönüllü geri dönüşleri ve güvenli bölgenin inşası gündeme gelmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler bağlamında ortaya çıkan geri dönüş tartışmalarına yer verilmiş ve dönüşün başarılı şekilde gerçekleştirebilmesi için güvenli bölge oluşturulması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda şu hususlar ön plana çıkmaktadır:

- 1951 Cenevre Sözleşmesi ile kurulan uluslararası koruma rejimi kitlesel mülteci hareketlerine cevap verememekte, 'yönetişim' krizi doğurmaktadır.
- Sığınmacıların geleceğine yönelik çalışmalar; i) geri dönüş, ii) birinci sığınma ülkesinde uyum ve iii) üçüncü ülkelere yerleştirme ekseninde tartışılmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin Türkiye'de kalma eğilimi zaman içinde oransal olarak artış göstermektedir.
- Farklı kültürlerin karşılaşması olarak da telakki edilebilecek göç olgusu, karşılıklı etkileşim sürecini içermektedir. Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikası 'asimilasyon' odaklı bir politika olmayıp kültürel süreçlerin iyi işletilmesi durumunda olası herhangi kültürel çatışmanın da önüne geçebilecek bir politika politikadır. Bu nedenle Türkiye'nin göç politikası, uluslararası siyasette Batılı ülkeler için örnek alınması gereken değerler ortaya koymaktadır.
- Uluslararası toplumun ve AB'nin rasyonel bir çerçeveden soruna yaklaşarak Suriye iç savaşının ve bunun bir sonucu olan sığınmacı meselesinin sadece Türkiye'nin sorunu olmadığını kabul etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda AB, sürece, 18 Mart 2016 Türkiye-AB Zirvesi'nde gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği sözleri yerine getirerek başlayabilir.
- Medya ortamlarında göç olgusuna insanî çerçevede yaklaşılmalı, göç olgusunun insanî boyutuna yer verilerek ülkelerinden başka yerlere zorunlu göç etmek zorunda kalan kişilerin karşı karşıya kaldıkları zorluklara değinilmelidir. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki kendi güvenliğini sağlamaya yönelik girişimlerine, sınır güvenliğine ve insanî güvenliğine odaklanmak medyanın üstlenmesi gereken sorumluluklardandır.

- Medyanın uzaktan haber yapmasının önüne geçilmeli, sahadan daha güvenilir bilgiler ve veriler paylaşılması için izne tabi prosedürler azaltılmalı, medyanın harekât alanı genişletilmeli ve çatışma alanı olan bölgelerdeki yerel medya mensuplarının çalışmalarının önündeki engeller kaldırılmalıdır.
- Suriye'nin kuzeyinde oluşturulması planlanan güvenli bölge fikri hem Suriye'de bulunan halkın güvenle yaşayabileceği bir alanı hem Türkiye'deki Suriyelilerin gönüllü olarak geri dönebilecekleri bir yerin temin edilmesini ifade ederken diğer yandan da Türkiye'nin güney sınırlarının güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.
- 21. yüzyıl güvenlik yönetimi anlayışındaki değişim ve dönüşüm ile hibrit tehditlerin varlığının artması bir yandan iç güvenlik yönetimini ulusal güvenliğin bir parçası hâline getirmekte, diğer yandan da iç güvenlik yönetimini doğrudan uluslararası güvenlikle ilişkili kılmaktadır. Dolayısıyla güvenli bölgenin inşası iç güvenlikle ilgili olarak 2011'den bu yana Suriye'deki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansımalarını ve sığınmacı baskısını en aza indirirken dış güvenlik bağlamında da Türkiye'nin sınır ötesi güvenliğini sağlamak yolunda oldukça önemli bir adımdır. Çünkü güvenli bölge terörün kaynağında eritilmesine ek olarak, sığınmacıların güvenli bir biçimde gönüllü geri dönüşlerinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.
- Suriye'de barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik Fırat Kalkanı ile başlayan, Zeytin Dalı ile devam eden, akabinde ise Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekâtları ile süregelen güvenli bölge inşa girişimi, sürdürülebilir insanî güvenliğin en temel çözümüdür.

- Güvenli bölge, sığınmacıların kendi iradeleri dışında belirlenen yerlere gitmektense mülklerinin ve arazilerin olduğu yerlere gitmeleri, evlerine geri dönmeleri açısından önemlidir. Bu nedenle proje üretenlerin, siyasal sürece müdâhil olan karar alıcıların güvenli bölge inşa etmenin önemini göz önünde bulundurması gerekmektedir.
- Türkiye'nin önderliğinde inşa edilmesi planlanan güvenli bölgede özel mülkiyet, temel haklar konusu ve AİHS'nin uygulanması uluslararası hukuk açısından öncelikle dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda güvenli bölgenin hangi hukukî prensibe göre yönetileceği ve yetkilerin hangi çerçevede kullanılacağı sivilin haklarının korunması bağlamında önem taşımaktadır.
- Türkiye, güvenli bölgenin sağlanması noktasında oldukça fazla sorumluluk almıştır. Bu kapsamda; Fırat Kalkanı Harekâtı neticesinde Türkiye'nin Suriye sınırında terörden arındırdığı bölge, huzur ve güven içinde kalkınmasını sürdürmektedir. Türkiye, terör örgütlerinden kaçan halkın evlerine kavuşması çalışmasına öncelik verirken Türk Emniyet Teşkilatı'nın eğitim verdiği Suriyeli polislerle de bölgede güvenliği güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bab, Mare, Çobanbey, Cerrablus gibi yerleşim yerlerinde nüfus hızla artarken güvenlik ve istikrara kavuşan bölgelerde Türkiye öncülüğünde kendilerini yönetebilecekleri yerel meclisler ve idarî teşkilatlanma faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.
- Fırat Kalkanı Harekâtı sonrası temizlenen bölgelerdeki örnek tutum, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtı neticesinde terörden arındırılan alanlara da ışık tutmuştur. Zeytin Dalı Harekâtı sonrasında bölgede hayatın normale dönmeye yönelik yeni yatırımlar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

- Türkiye Cumhuriyeti, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât-larıyla 4 bin kilometrekarelik alanı DEAŞ ve YPG-PKK teröründen temizlemiştir. Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytindalı Harekâtı bölgelerindeki uygulamalarıyla dünyaya örnek olacak bir insanî güvenlik perspektifi inşa etmektedir.
- 9 Ekim'de başlatılan Barış Pınarı Harekâtı neticesinde ise Tel Abyad ve Resulayn'ın kaderi âdeta yeniden değişmiştir. Barış Pınarı Harekâtı ile Suriye sınırında 120 kilometre genişliğinde 30 kilometre derinliğinde bir alan tüm terör unsurların-dan arındırılmıştır. Hâlihazırda PKK/ YPG'li teröristlerden temizlenen bölgenin kalkınması adına projeler yürütülme-kte, sağlık, eğitim, tarım, alt yapı yeniden canlanmaktadır. Teröristlerin bodrumuna tüneller kazdığı, hasta odalarına bile çok sayıda el yapımı patlayıcı tuzakladığı, kaçarken de büyük zarar verdiği hastaneler onarılmış, halkın sağlık hizmetlerine erişimi artırılmıştır.
- Bahar Kalkanı Harekâtı ile Türkiye bölgedeki diğer aktör-lerden ve vekil güçlerden farklı olarak nüfuz geliştirme ve yer kapma politikası çerçevesinde değil, Suriye'de yaşanan insanî dramın son bulmasını, millî güvenliğinin ve sınır gü-venliğinin sağlanmasını amaçlamıştır.
- Yeniden yapılandırmanın dünyadaki diğer örneklerinde sade-ce acil ihtiyaçların giderilmesi, dönüşüm ve sürdürülebilirlik üzerinden çalışmalar yapılırken Türkiye; Suriye'de tüm bun-lara ek olarak güven tesisi, durum tespiti, alt yapı çalışmaları, çatışma izlerinin giderilmesi, sosyal uyumun sağlanması gibi daha makro düzeyde çalışmalar yürütmektedir.
- Türkiye dünyadaki en büyük rehabilitasyon çalışmasını ken-di imkânlarıyla gerçekleştirmektedir. Bölgede rejim ile terör örgütleri arasında sıkışan; ekonomik, sosyal ve psikolojik

olarak her türlü baskıya maruz kalan halkın rehabilitesi için çaba sarf eden yegane ülke Türkiye'dir.

- Hâlihazırda Suriye'deki iç dinamikler ve çeşitli uluslararası aktörlerin müdâhil olma süreci algı savaşı, psikolojik harp, örtülü operasyon ve propaganda gibi çeşitli araçlardan beslenmektedir.
- Harekât süreci, Suriye ve Türkiye toplumunun birbirlerini daha yakından ve doğru tanınmasına kaynaklık etmiştir. Gelecek açısından yeni köprüler kurulmuş, Türkiye insanî yardımı bölgede yumuşak güç olarak doğru kullanmıştır.
- AFAD tarafından Kuzey Suriye'deki operasyon bölgeleri olan Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı, Bahar Kalkanı bölgelerine azımsanmayacak oranda insanî yardımlar ulaştırılmıştır. Ancak söz konusu bölgelerde insanî yardımın sorunun tek çözümü olmadığı, insanî yardım aktörleri tarafından siyasete baskı uygulanması gerektiği, radikalleşme tehlikesinin göz ardı edilmemesi ve adil yük paylaşımı için bir sistem kurulması gerekliliği vurgulanması gereken önemli bir husustur.
- Türkiye'nin kendi kontrolündeki bölgelerde oluşturacağı idarî yönetim modeli Suriye'nin geri kalanı için de model oluşturacaktır. Çünkü şu anda Suriye'de âdetâ şehir devleti şeklinde yerel meclislerin birbirinden bağımsız yönetimi söz konusudur.
- Türkiye'nin Suriye politikasının İdlib bağlamındaki en temel hedefi sığınmacı meselesiyle ilgilidir. Kalıcı bir barış sağlanana kadar Suriyelilerin yurtlarına geri dönme şansı bulunmamaktadır. Hatta yerleşim yerlerinin görmüş olduğu ciddi tahribat nedeniyle birçok Suriyeli'nin kalıcı barışın sağlanması durumunda bile insanî kriz öncesinde bulundukları yerlere dönme ihtimali zayıftır. Bu nedenle bir yanda Türkiye'de

uyum politikası devam ettirilirken diğer yandan da bölgenin dönüşlere uygun hâle getirilmesi için gereken destek uluslararası toplum tarafından sağlanmalıdır.

- Sınırlarımıza yönelen göç akımı Türkiye'nin tek başına mücadele edeceği ve kaldıracağı bir yük olmayıp sığınmacı krizinin önlenmesi, Suriye'deki bölgesel istikrarsızlığın sona erdirilmesi ve yerinde çözümün gerçekleştirerek terörden arındırılmış bölgede barış ve istikrarın yeniden hâkim kılınması bağlamında Türkiye sınırında bulunan yüz binlerce Suriyeli için güvenli bölge projesinin bir zaruret olduğu görülmektedir.
- Türkiye'nin güvenli bölgeye ve sığınmacılara yönelik tezlerinin, başta AB olmak üzere Batılı ülkeler ve bölgesel aktörler tarafından içselleştirilerek kabul edilmesi ve uygulama noktasında Türkiye'ye gerekli desteğin verilmesi elzemdir.
- Kamuoyunda ilk etapta çok eleştirilmiş olsa da 'bayram tatili' olarak adlandırılan uygulamanın gönüllü geri dönüşlere katkı sağladığı görülmüştür. Bayram tatilleri ile birlikte gönüllü geri dönüş prosedürüne uygun olarak geri dönenlerin sayısı 15.06.2020 tarihi itibarıyla 402.011'dir.
- Sonuç olarak geçici koruma altındaki Suriyelileri güvende tutmak ve uzun vadeli olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri güvenilir, etkili ve erişilebilir bir bölge/ortam sağlanması, amaçlanan ilk hedef olmalıdır. Bu süreçte uluslararası kamuoyunun sınır ötesi güvenli bölge inşa politikalarına ilişkin algılarının doğru zemine oturtulması büyük önem arz etmektedir.

Son Notlar

- ¹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; “Geçici Koruma”, <https://www.Goc.Gov.Tr/Gecici-Koruma5638>, (09.07.2020).
- ² Yasin Athloğlu; “Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 73, No. 1, 2018, ss. 129-156.
- ³ Yasin Athloğlu; a.g.e., s. 137.
- ⁴ Levent Tok, Selen Temizer, Burak Karacaoğlu; “Suriye İç Savaşında ÖSO’dan Millî Orduya”; <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/suriye-ic-savasinda-osodan-millî-orduya/1607023>, (09.04.2020).
- ⁵ Elçin Neciyev; “Cenevre’den Soçi’ye “Suriye” Problemine Çözüm Arayışları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3 Aralık-2019, s. 845.
- ⁶ Aljazeera Türk; “Astana Bildirgesinin Tam Metni”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/astana-bildirgesinin-tam-metni>, (09.04.2020).
- ⁷ BBC, “İdlip İçin İmzalanan Soçi Mutabakatı Ne Öngörüyordu?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51360543>, (10 Nisan 2020).
- ⁸ T.C. Dış İşleri Bakanlığı; “Suriye Ulusal Diyalog Kongresi Nihai Bildirgesi, 30 Ocak 2018”, <http://www.mfa.gov.tr/suriye-ulusal-diyalog-kongresi-nihai-bildirisi.tr.mfa>, (10 Nisan 2020).
- ⁹ Anadolu Ajansı; “Esed Rejimi İdlip’de ‘Soçi sınırlarını’ Yok Sayıp Kitlel Sürgün Yaptı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/esed-rejimi-idlibde-soci-sinirlarini-yok-sayip-kitlesel-surgun-yapti/1732060>, (11.04.2020).
- ¹⁰ Göktürk Tüysüzoğlu; “Vekaleten Savaşın Ortadoğu’daki Adresi: Suriye”, *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://Politikaakademisi.Org/2013/05/27/Vekaleten-Savasin-Ortadogudaki-Adresi-Suriye/>, (11.04.2020).
- ¹¹ Veysel Kurt; “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2019, s. 317.
- ¹² YPG/PKK; Suriye Demokratik Güçleri (SDG) örgütünün omurgasını oluşturmaktadır. PKK bağlantılı YPG güçleri tarafından oluşturulmuştur.

- ¹³ Oytun Orhan ve Hamza Haşıl; “Moskova Mutabakatı Sonrası Türkiye’nin Tehdit Değerlendirmesi: Suriye Rejimi, YPG/PKK ve Radikaller”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, *Bakış*, 2020. s.8.
- ¹⁴ Kemal İnat; “Rusya, Suriye’de Ne İstiyor?”, <https://www.setav.org/rusya-suriyede-ne-istiyor/>, (11.04.2020).
- ¹⁵ Fatih Muslu; Suriye İç Savaşında Esed’in Rolü, Konumu ve Geleceği, *SETA Rapor*, 2018, s.34.
- ¹⁶ Melih Kazdal; “İran’ın Arap Baharı Sonrası Suriye Politikasını Anlamak”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdarî Araştırmalar Dergisi*, C.1, 2018, s.12.
- ¹⁷ Philip Proudfoot; “Lebanon Can’t Give Him a Future: Revolutionary Subjectivity and Syrian Rebel-Workers in Beirut”, *Syria: From National Independence to Proxy War*, (ed. Linda Matar and Ali Kadri), Palgrave Macmillan, 2019, ss. 147-148.
- ¹⁸ İçişleri Bakanlığı, *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*, 2017. s.6.
- ¹⁹ Oytun Orhan ve Hamza Haşıl; a.g.e., s.8.
- ²⁰ Oytun Orhan ve Hamza Haşıl; a.g.e, s.13.
- ²¹ Fatih Muslu; a.g.e. s.35.
- ²² Necdet Özçelik ve Can Acun; “Terörle Mücadelede Yeni Safha Zeytin Dalı Harekatı”; *SETA Rapor*, 2018, s. 15.
- ²³ Kemal İnat; “Moskova Mutabakatı’nın Analizi”, <https://www.setav.org/moskova-mutabakatinin-analizi/>, (15.04.2020).
- ²⁴ Riad Domazeti ve Mesut Özcan; “Bahar Kalkanı Harekatı: Askerî, Siyasi ve Stratejik Hedef”, *Analiz*, İHH İnsanî ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2020.
- ²⁵ TRT Haber; “Göç İdaresinden Dünya Mülteciler Günü Mesajı”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/goc-idaresinden-dunya-multeciler-gunu-mesaji-494468.html>, (20.06.2020).
- ²⁶ Pernille Røe; “8 Facts after 8 Years of Conflict in Syria”, *Norwegian Refugee Council (NRC)*, 2019, <https://www.nrc.no/news/2019/march/8-facts-after-8-years-of-conflict-insyria/>, (28.03.2020).
- ²⁷ Oytun Orhan; “İŞİD ile Mücadele, Sınır Geçişleri ve Türkiye”, *Rapor*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (OKSAM), No: 11, 2014, s. 46
- ²⁸ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma”, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (09.07.2020).

- ²⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA); “Syrian Arab Republic Recent Developments in Northwestern Syria”, *Situation Report*, 2019, ss. 1-2.
- ³⁰ Coşkun Taştan ve İbrahim İrdem Ömer Özkaya; *Politika ve Uygulama Boyutlarıyla Göç ve Uyum*, Polis Akademisi Yayınları, Rapor No: 18, s.31.
- ³¹ İbrahim İrdem; “Göç-Güvenlik İlişkisi Bağlamında Tarihte Güvenliği Etkileyen Büyük Göç Dalgaları ve Suriyeli Mülteciler”, *Geçmişten Günümüze Göç*, Kültür Yayınları, Cilt 1, Samsun, 2017, ss. 529-530.
- ³² Sosyo Politik Araştırmalar Merkezî; “Suriyeli Mültecilerin Yüzde 56’sı Ülkesine Dönmek İstiyor”, <https://sahamerkezi.org/suriyeli-multecilerin-yuzde-56si-ulkesine-donmek-istiyor/>, (29.03.2020).
- ³³ Mahmut Hamsici; “Komşu Ülkelerdeki 6 Milyona Yakın Suriyeli Mülteci Ülkelerine Döner Mi?”, *BBC News Türkçe*, 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50502393>. (30.03.2020).
- ³⁴ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Kitlesel Akınlar”, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, (20.06.2020).
- ³⁵ UNHRC Operational Portal Refugee Situations, Syria Regional Refugee Response, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, (19.06.2020).
- ³⁶ Frontline PBS, By the Numbers: Syrian Refugees Around the World, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/numbers-syrian-refugees-around-world/>, (19.06.2020).
- ³⁷ İçişleri Bakanlığı; “Göç İdaresinden Dünya Mülteciler Günü Mesajı”, <https://www.icisleri.gov.tr/goc-idaresinden-dunya-multeciler-gunu-mesaji>, (20.06.2020).
- ³⁸ Selda Geyik Yıldırım; “Göç ve Afganlar: ‘İstikrarlı Mülteciler’”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2018, ss. 135-142.
- ³⁹ Darfur Genocide 2003 – Present, <https://worldwithoutgenocide.org/wp-content/uploads/2012/12/Darfur-Genocide-World-Without-Genocide.pdf>, (20.06.2020).
- ⁴⁰ George J. Borjas ve Jeff Crisp; Poverty, *International Migration and Asylum*, United Nations University, New York, 2005, s. 126.
- ⁴¹ İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı; *Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât Bölgelerinde İnsanî Güvenlik*, Ankara, 2020 ss. 51-113.

Katılımcı Listesi

Yücel ACER (Prof. Dr. ,Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Can ACUN (SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı)
Yaşar AKSANYAR (Dr. ,İstanbul Vali Yardımcısı)
Murat ASLAN (SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı)
Ufuk AYHAN (Doç. Dr. , Polis Akademisi BaşkanYardımcısı, Polis Akademisi)
Hamit Emrah BERİŞ (Prof. Dr. ,Polis Akademisi BaşkanYardımcısı, Polis Akademisi)
Kübra Betül BİÇEN GÖREN (Araştırma Görevlisi, Polis Akademisi)
Vedat BİLGİN (Dr. , Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu)
Yılmaz ÇOLAK (Prof. Dr. , Polis Akademisi Başkanı, Polis Akademisi)
Mete ÇUBUKÇU (Gazeteci)
Ogün DURU (Gazeteci)
İbrahim DURSUN (Prof. Dr. , Polis Akademisi)
Mehmet GÜLLÜOĞLU (Dr. , AFAD Başkanı)
Erdem GÜLTEKİN (Gazeteci)
Ahmet İÇDUYGU (Prof. Dr. , Koç Üniversitesi)
Orçun İMGA (Prof. Dr. , Polis Akademisi)
İbrahim İRDEM (Dr. Öğrt. Üyesi, Polis Akademisi)
Nurhayat KIZILKAN (Gazeteci)
Orhan MİROĞLU (Gazeteci-Yazar-Siyasetçi 26. Dönem Milletvekili)
Nihat Ali ÖZCAN (Doç. Dr. ,TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
Mehmet ÖZER (Sarıyer Kaymakamı)
Fadime ÖZKAN (Gazeteci)
Bayram Ali SONER (Prof. Dr. , Polis Akademisi)
Kemal ŞAHİN (Nizip Kaymakamı)
Mehmet ŞAHİN (Prof. Dr. , Polis Akademisi)
Yusuf Furkan ŞEN (Doç Dr. , Polis Akademisi)
Hasan Hüseyin TEKİN (Doç. Dr. , Polis Akademisi)
Şule TOKTAŞ (Prof. Dr. , Kadir Has Üniversitesi)
Can Ozan TUNCER (Dr. , İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı)
Murat UZUN (Araştırma Görevlisi, Polis Akademisi)
Abdullah VERGİL (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü)
Ülkü Nur ZENGİN (Öğretim Görevlisi, Polis Akademisi)

İbrahim İRDEM

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ile aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümlerinden mezun olmuştur. Yüksek lisansını İsveç Linköping Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü Uluslararası İlişkiler ve Avrupa İlişkileri Programı'nda tamamlamıştır. Doktora öğrenimini ise Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında yapmıştır. Hâlen Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi A.B.D. Başkanlığı'nı yürüten İrdem'in akademik yayın ve ilgi alanları arasında göç yönetimi, sınır güvenliği, yönetim bilimleri ve terörizm gelmektedir.

Ülkü Nur ZENGİN

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi programında yüksek lisansını tamamlamıştır. Yine Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi programında doktora eğitimi devam etmektedir. Hâlen Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

K. Betül Biçen GÖREN

Lisans eğitimini Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Aynı üniversitede “Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Müslüman Kardeşler” teziyle yüksek lisans eğitimini yapmıştır. 2018 yılından itibaren Polis Akademisi'nde Uluslararası Güvenlik alanında doktora eğitimi almakta ve aynı anabilim dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Murat UZUN

Lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi Maliye Bölümü'nde, yüksek lisansını ise Sakarya Üniversitesi Maliye Bölümü'nde tamamlamıştır. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde maliye alanında doktora çalışmasını sürdürmektedir. 2019 yılında Edinburgh Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde misafir doktora öğrencisi olarak bulunmuştur. Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.